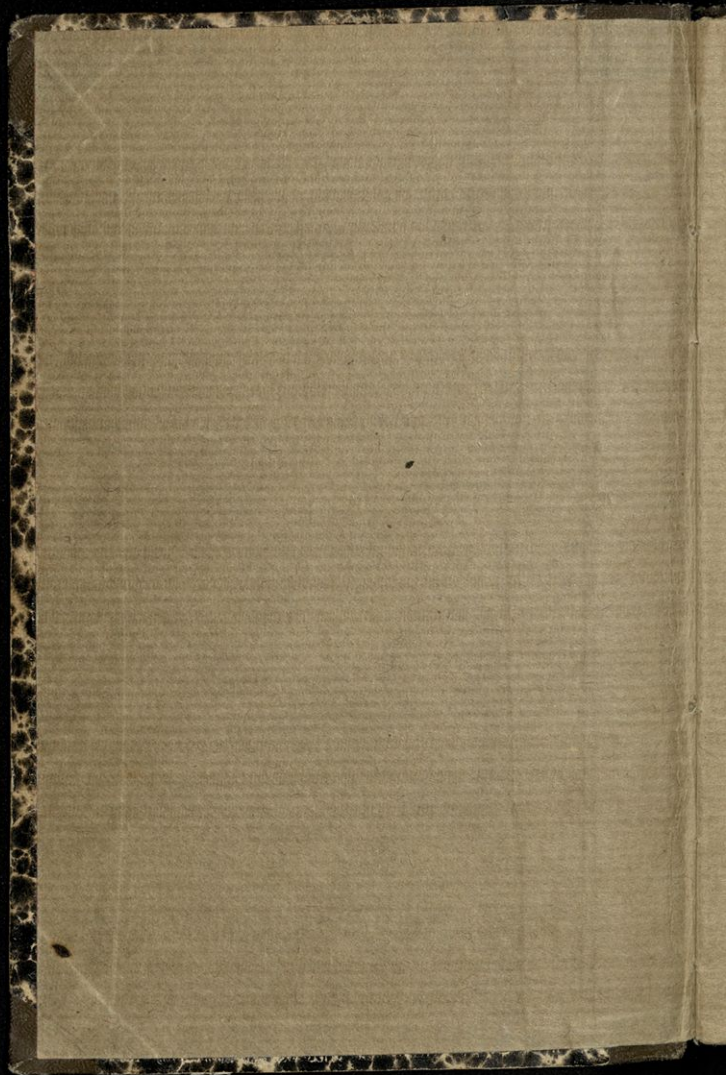

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

110225

Bitka pri Visu

Inc. - 50

St. 688.

St. 688, Katol. prosvetno društvo
v MENGŠU

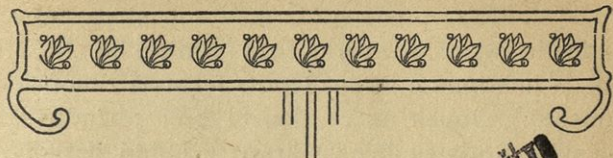
Bitka pri Visu leta 1866.

S privoljenjem pisatelja poslovenil
A. G.

„Naši so se borili
kot levi.“

1905

Katol. prosvetno društvo
MENGŠU

Lepota Viškega otoka. — Iŝsa. — Benečani, Rusi in Francozi na Visu. — Trgovina. — Francosko-italijansko-angleški boj. — Angleške trdnjave in pokopaliŝče. — Jadranski Gibraltar. — Vis pod Avstrijo. — Vis l. 1866 in sedaj. — Komiŝa l. 1866 in sedaj. — Prebivalstvo in znamenitosti otoka.

Sredi našega jadranskega morja dviga se iz valov kakor kita cvetja krasni otok Vis. Ta otok spada med najčarobnejŝe kraje jadranske obali, bodisi glede bujnosti rastlinstva, bodisi glede blagega podnebja. Oddaljen je od dalmatinske obali 72, od italijanske pa 118 kilometrov. Dolŝina, ki se izteza od zapada proti vzhodu, meri 18 km., ŝirina pa največ 8 km. Leŝi na 43° 3' 48" severne ŝirine in na 13° 51' 2" vzhodne dolŝine (po Parizu).

Semintja dvigajo se po otoku krasni griči in hribi, ki obkroŝujejo lepe ravnine. Najponosnejŝi je Hum, ki se dviga 591 m visoko nad morjem. Ves otok je pokrit z zelenjem. Kjer ne raste trta, tam je mesto nje bor, oljka, smokva, mandelj,

rožič, limona, pomaranča, palma in aloja, eukaliptus in kaktus, rožmarin, roža (vrtnica) itd. Rekel bi, da tu kopna prirodna lepota tekmuje z morsko krasoto. Človek ne ve, kaj bi bolj občudoval, ali sliko morja ali divnost kraja; z jedno besedo: vse lepote so stopljene v jedno samo veliko krasoto.

Kadar tu solnce zazlati — a to vedno sije v poletni višini nad otokom — tedaj šele je videti naravo krasno v polni luči, kakor jo je Stvarnik malokje drugod ustvaril. Mili vonj krasnega rastlinstva pomešan z morskim vzduhom, dehti ti prijetno nasproti in čimdalje občuduješ naravo, tembolj se ti nehote vsiljuje misel: uživaj človek, najplemenitejši stvor, uživaj lepoto narave! — —

Če pa sedeš na vitko ladjico, ki te bliskoma ponese po glatkem morskem zrcalu in brojiš lahne poljube, ki jih prejema tvoja ladjica od srebropene morske vode, tedaj skačejo tudi ribe okolo, kakor da se i one vesele tvoji radosti.

Krasen pa je razgled z vrha Huma! Povspel si se na najvišji jambor zelenega Viškega otoka. Na severu vidiš Hvar, Šolto in več manjših otokov, Sutvid na kršnem Braču in Biokovo nad Kačičevim spomenikom dvigajo se do oblakov kakor gorostasi. Na vzhodu preko otočiča Ravnika in Budihovca, črní se otok Brač in preko Sušaca zagledaš Lastovo. Na jugo-zapadu preko znamenite Palagruže vidiš kakor v zlati megli zavite vrne najjanskih gora „Magella“ in „Gran sasso

d' Italia"; pred seboj na zapadu, sredi raznih otokov, uzreš glasovito Biševo, kjer so najveličastnejša morska pristanišča, Svetac, Brusnik in Jabuka. Tu vidiš jadrnice, podobne labudom in ogromne parobrode, namenjene v črno Afriko, ki z dimom pozdravljajo Vis. V isti smeri na zapadu beli se romantična Komiža. A tam s severovstočne obale zrcalijo se v morju koče in vile belega Visa, ki ga obdajajo vitke palme. V polkrogu razteza se luka svetega Jurija, ki je dolga 1516 *m*, široka pa 682 *m*. V sredi otoka med bujno vinsko trto posejane so hiše imovitih kmetovalcev. Osobito je znamenito Veloselo, kjer je cerkev s čudotvorno sliko Matere Božje, katero kitijo sardele iz suhega zlata in srebra.

Poleg Oključne nahaja se 40 *m* nad morjem podzemeljska jama, ki se imenuje „Tvrda Špilja“. Ko si prižgal luč, greš v to divno podzemnico, ki je 70 *m* dolga, visoka pa 8 do 25 *m*. Tu se stoprav zadiviš krasoti, ki te obdaja, kajti iz marmorja in alem-kamena je tu vse izklesano; tu vidiš atenske mekropole, egipčanske sfinge in piramide, rimske slavoloke in kolizeje, krščanske cerkve, mavriške Alhambre in turške džamije; tu je Mati Božja z detetom, tam zopet peklenšček, drevesa vsake vrste in oblike, najkrasnejše rože s cvetjem i. t. d.; vse to stvorjeno po naravi.

Znamenit je tudi naravni tempelj Panteon pri Ravniku, kojega si je ogledal tudi cesar Franc Josip I. l. 1875., ko je obiskal Vis.

Ko si vse to ogledal, kreni dopoldne okoli 10. ure v Biševo. Tu idi v „modro jamo“, kjer boš videl lepoto, kateri se čudita učenjak in prostak, katero opevajo pesniki in ki jo obiskujejo tujci vseh krajev sveta. „Modra jama“ na Biševu prekaša v marsičem ono na otoku Kapri v Italiji. Biseri in koralí bleste se ti tu pred očmi, kakor na bogatem morskem dnu. To je najlepši kraj, ki si ga sploh moreš misliti. Reci mi, ali si že kaj sličnega videl? Iz dna svoje duše mora človek, videč naravno to krasoto, vzklikniti: „Pustite me tu, zaprite mi izhod na jedno zemljo, da uživam z morskimi bogovi tu pod zemljo krasot krasoto!“

In lov na sardele! Kje je najti sličnega prizora? Sredi temne noči drči čoln za čolnom po gladki morski površini. Približamo li se temu čolnu, vže vidimo, da je poln živih srebrnih ribic, ki se potem po Evropi razpečajo kot delikatese. Poleg sardel v škatljicah razpošlje se na vse kraje vsako leto na stotine hektolitrov viškega vina, katero človeka pomladi in duh oživi, kakor božanski nektar.

Vse je na viškem otoku krasno, vse divno. Isto solnce tu sije lepše, isto nebo je tu milejše kot kjerkoli drugod; človeško srce pa se napaja z blagimi napevi miloglasnega slovanskega petja!

Komaj so se ljudje naselili po raznih delih naše zemlje, bil je že tudi Vis obljuden, čemur se ni čuditi, če upoštevamo, kako krasno lego in blago podnebje ima ta otok. Pravijo, da so prvi prebivalci, ki so obljudili Vis, bili Pelazgi z otoka Lesba. Drugi zopet trdijo, da je belo Isso utemeljil sirakuški tiran Dionizij in da je nad njo gospodoval celih 40 let. Vsekakor pa je staro mesto Issa stalo v viški luki, kajti še dandanes se vidijo pri „Gradini“ ostanki stare slave in sijajnosti. Dokazano je, da je Issa v začetku četrtega stoletja pr. Kr. še obstojala in je bila grška naselbina. Issa je bila močna zaslomba Grkov proti sosednemu Hvaru. Tu sem so se zatekali ilirski beguni, ki so se zarotili proti kraljici Tevti in so morali bežati iz domovine. Kraljica Tevta se je hotela zato maščevati nad Isso, obkolila je ponosno mesto in začela ga oblegati; osvojil si ga je pa še-le l. 230. pr. Kr. Dimitrij Hvarski. Višani (prebivalci Isse) bili so pa zavezniki Rimljanov in so njihovi brodovi pomagali rimskemu vojskovodji Duiliju, da porazi Kartaginec v prvi vojni, pozneje so pa Višani pomagali Rimljanom tudi v boju zoper macedonskega kralja Filipa. Ker so Višani uvideli, da jim preti nevarnost od strani Ilircev, prosili so Rimljanov pomoči. Rimljani res niso pozabili svojih bivših zaveznikov in so poslali Kaja Fulvija z dvesto brodovi v jadransko morje. Ta je osvobodil Isso in l. 228. pr. Kr. bila je le-ta že pod rimskim varstvom; plačevala ni

nikakega davka, bila je popolnoma svobodna in je zelo napredovala v trgovini. Issa je imela tudi svoj kovan denar s sliko dvoročne vaze. Okoli te vaze vila se je vinska trta z grozdi, znak, da je bilo že takrat viško vino na dobrem glasu, kakor ga je slavil že Atenej.

Za časa meščanskih vojsk pridružila se je Issa pokrajini Dalmaciji, vendar pa je obdržala svojo lastno upravo.

Vis je edini otok, ki je po razpadu rimskega cesarstva ostal pod bizantinsko oblastjo, dokler ga niso ugrabile šape beneškega leva. Ugodni položaj obvaroval je ponosno Isso pred barbari; divja gotska roka pa tudi njej ni prizanesla in jo okoli l. 536. po Kr. do tal razdejala. Prebivalci Isse so se pa razkropili na vse kraje kakor ptice, če jim razdereš gnezdo.

Okoli polovice 7. stoletja po Kr. so se na Visu naselili sedanji Hrvati in sezidali več mest, osobito Veloselo. Okoli l. 1000 po Kr. zavzeli so otok Vis Nerentanci, a so jim ga takoj izpulili Benečani, katere je vodil admiral Bragadino.

Leta 1843. je armada Neapoljskega Ferdinanda, ki se je bojeval z Benečani, stopila na Vis in razdejala Veloselo.

Po razdejanju Velosela so se prebivalci preselili k morju in si utemeljili novo prebivališče v prostrani luki nasproti stare Isse. Še pred razdejanjem Velosela nahajale so se ob morju v luki Sv. Jurija ribiške kočje. To nam dokazuje

dejstvo, da je l. 1177. papež Aleksander III., da se izogne zasledovanju Friderika Barbarosse, v Palagruži stopil na suho in potem šel v Vis, kjer ga je takratni spletski nadškof v neki koči, ki jo še sedaj imenujejo „papina kuća“ (t. j. papeževa kuća), sprejel in ga spremil do Zadra.

Med tem je cvela na zapadni strani otoka Komiža. Na mestu, kjer stoji sedanja Komiža, dvigalo se je rimsko mesto Meum. Prvi stanovniki današnje komiže so bili redovniki Sv. Benedikta z Biševa (l. 840. po Kr).

Okoli polovice sedemnajstega stoletja priselilo se je na otok Vis mnogo prebivalcev makarskega primorja.

Dokler se je na Visu dvigala zastava Svetega Marka, spadal je Vis cerkveno in politično pod Hvar.

* * *

Leta 1806. so si silni Francozi po dogovoru v Požunu s cesarjem Francem I., osvojili Vis, ko so uničili leva jadranske kraljice. Ali že leto potem je rusko brodovje poglajlo Francoze z Visa in si ga osvojilo. Pozneje po dogovoru v Talzitu, dne 8. julija 1807., so Rusi zapustili jadransko morje in tako je Vis zopet ostal v francoskih rokah.

Naenkrat so bili zopet Francozi spodeni z Visa. Luka sv. Marka se je izpremenila v pristan in zbirališče bojnega brodograjskega vseh sovražnikov

velikega Napoleona, posebno je bilo zastopano angleško brodovje, ki je razvilo svojo zastavo nad viškim kopnim in morjem. Vis je postal mahoma središče jadranski trgovini. V treh letih se je naselilo v Visu toliko tujcev vsakega naroda in rodu, da je prebivalstvo Visa poskočilo od 4000 na 12.000; nekateri trdijo, da celo na 20.000. Trgovina je cvetela kakor roža spomladi. Francozi, videč to, niso mogli mirovati. Skrivaj so poslali iz Jakina (Italija) nekaj svojega bojnega brodovja z angleško zastavo in šli v viško luk, kjer so nenadoma zažgali vse brodovje, bojno in trgovsko in uničili vso trgovino. Francoze je vodil Dubourdieu. Angleži so pa splošne sovražnike Francoze zopet pognali in trgovino pospeševali.

* * *

Dne 13. marca 1811 vršila se je pred viško luk, velika pomorska bitka. 2—3 km na severo-vzhodni strani otoka trčilo je tu močno zvezno francosko-italijansko brodovje z dosti slabejšim in manj številnim angleškim skupaj. Francozi, ki so takrat zapovedovali v jadranskem morju, hoteli so si na vsak način osvojiti Vis, ki je bil v angleških rokah. Združili so se z Italijani v Jakinu in poslali pred Vis sledeče brodovje:

1. Fregata „Favorita“, s poveljnikom De Moliere; na njej je bil ob enem vrhovni zapovednik Dubourdieu.

2. Fregata „Flora“; poveljnik Peridier.

3. Fregata „Danae“; poveljnik Villions.

4. Fregata „Corona“, poveljnik Pasqualigo.
Vsaka fregata je imela 48 topov.

5. Korveta „Bellona“ s poveljnikom Duodo.

6. Korveta „Karolina“, s poveljnikom Buratovičem. Vsaka korveta z 32 topovi.

7. Brik „Augusta“, s poveljnikom Bolognijnem.

8. Brik „Aurora Goletta“, s poveljnikom Rigiutom.

9. Brik „Eugenio Sciambeco“, s poveljnikom Rossenquietom. Vsaki brik je nosil po dvajset topov.

Razun omenjenih ladij je bilo pet prevoznih in še več manjših ladij.

To brodovje je krenilo 12. marca 1811 okoli 8. ure iz Jakina. Pred Visom se sreča z angleškim brodovjem, ki je obstojalo iz sledečih fregat:

a) „Amphion“ s kontreadmiralom Parkerjem.

b) „Belpoul“ s podadmiralom in vrhovnim poveljnikom Hoste-jem.

c) „Volage“ s poveljnikom Camphelom.

d) „Cerberus“ s poveljnikom Laingom.

Skupaj štiri ladje in 46 topov. Angleški podadmiral Hoste, zanašajoč se na svojo hrabrost, zapove trem fregatam, naj gredó proti sovražniku in sicer zato, da oddelijo italijansko brodovje od francoskega. Ker so Angleži na ta način razdvojili sovražno brodovje, prišli so v sredino med Italijane in Francoze.

Ob desetih dopoldne začelo se je strašno streljanje. Angleško brodovje sipalo je kakor toča razbeljene kroglice na francoske ladje. Pri tej kanonadi izgubil je francoski admiral obe nogi in so ga odvedli na bližnji otok, kjer je izdihnil. Med tem se je pa njegova admiralska fregata „Favorita“ razletela v zrak s 1400 možmi posadke. Nekateri trdijo, da so jo Francozi sami pognali v zrak, samo da ne bi prišla Angležem v roke. Po tem srečnem uspehu navalil je Hoste s tremi fregatami na Pasqualigovo brodovje. Pri tem je Hoste prisilil italijanskega admirala, da se je predal s svojo fregato „Bellono“, ker se le-ta zaradi velikih poškodb ladje ni mogel več braniti. Ob enem s to ladjo so zaplenili Angleži še dve fregati.

Admiral Hoste je po bitki odvedel s seboj zaplenjene ladje; ker pa ni imel vsled malega svojega števila dobro zavarovanih, ušle so mu med potjo zaplenjene fregate na otok Hvar, ki je bil tačas pod Napoleonovo vlado.

Francosko-italijansko brodovje je izgubilo v tem boju okoli 2000 mož. Razun teh izgub je bilo 900 mornarjev ujetih, med njimi tudi poveljniki Pasqualigo, Borgia, Pauluzzi in Bandiera.

Ostalo brodovje pobegnilo je na vse štiri vetrove, deloma v Jakin, deloma pa v Brindizi; dve francoski fregati pa na otok Krf.

Dva meseca pozneje je srečala francoska fregata Pomona, oborožena z 48 topovi, pri Arbaniji

angleško fregato „Alceste“. V strašni borbi je bila „Pomona“ popolnoma razbita.

Angleži so izgubili 450 mrtvih in ranjenih, izmed štirih njihovih poveljnikov pa je bila odtrgana temu noga, onemu roka. Tako so Angleži sijajno porazili vesoljno sovražno brodovje in uničili petkrat močnejšega sovražnika — na Visu pa je zaplapolala mogočna angleška zastava.

* * *

Nato so si Angleži popolnoma prilastili Vis; postavili so civilnega in vojaškega namestnika Robertsona. Dne 12. julija 1812 vpeljali so na Visu angleško zakonodajstvo in ustanovili sodišče.

Potem so začeli utrjevati lepo viško pristanišče, za katero so se tako hrabro bili. Na zapadni strani luke Sv. Jurija sezidali so l. 1813. prostrano trdnjavo in ji dali po tačasnem svojem vladarju ime „Georg“.

Na hribu Jurjevobrdo zgradili so stolp Wellington, na bližnjih hribih pa Bentink in Robertson. Na ustju luke zgradili so vojašnico, na vzhodni strani pri morju poleg poluotočka Sučurja pa pokopališče. Tu so pokopali mrtve svoje junake, da rahla viška zemlja hrani njih ostanke. Na vrata pokopališča napravili so napis v angleškem, italijanskem in hrvaškem jeziku:

*»Tu so pokopana trupla
angleških vojakov,
Ki so umrli za obrano
domovine in kralja.«*

Leta 1812 so položili na to pokopališče ostanke junakov, ki so padli pri Benetkah. Na njih skupni grob so postavili marmornato piramido z napisom:

*»Ta spomenik
postavili so
kapitan in častniki
kraljeve britanske ladje
»Victorious«
za spomin
jednajstim hrabrim Angležem,
ki so umrli vsled ran
zadobljenih v boju
dne 22. svečana 1812
s francosko ladjo
»Rivoli«
z 72 topovi
pri beneški obali.
Tu pokopanim
kot zaslužno nagrado
Junakom,
ki so izgubili ta dan življenje
za svojo domovino.«*

Angleži so jako čislali Vis in visoko cenili njegov strateški položaj. Nazivali so ga „Jadranski Gibraltar“. Na Visu so gospodovali do l. 1815.

Dne 13. julija 1815. pade Vis pod vladu cesarja Franca I. Avstrijci so popravili in pomnožili angleške utrdbe na Visu in izpremenili viško luko v vojno pristanišče, kjer je bil od tedaj oddelek bojnega brodovja, ki je imel nalogo, braniti jadransko morje.

Leta 1849. sezidala je avstrijska vlada sredi mesta med Špilico in Kuto močno utrdbo z imenom „Gospina baterija“. Za gradnjo te utrdbe so potrosili 120.000 goldinarjev.

* * *

Poglejmo sedaj Vis, kakoršen je bil za časa vojske l. 1866.

Pred 40. leti je bil Vis tak, kakoršen je danes, razun nekaterih trdnjav, ki so jih šele pozneje zgradili. Mesto Vis ima danes nad 5000 prebivalcev. Vis je sezidan v prostrani luki, kakoršnih je malo najti po jadranskem morju. Luka se cepi na manjše dele: Stanac, Luka, Kut in Lučica. Na vzhodu pred vhodom v luko se razteza polotoček Sučuraj v sinje morje, kjer je stala l. 1866. smodnišnica z imenom Schmidt, sedaj so pa na tem mestu lepe hiše.

V notranjem delu luke na zapadni strani se pa razprostira poluotok Prirovo, kjer se je v starih časih ponosno dvigal v zrak rimski amfiteater, na čegar razvalinah se nahaja že od šestega stoletja po Kr. cerkev sv. Jeronima s frančiškanskim samostanom. Na tem poluotoku je tudi

splošno pokopališče od l. 1823. Tu se vije med drugimi grobovi tudi marmornati spomenik junakov, padlih l. 1866. pri Visu; dalje spominski križ nesrečnikom, ki so zgoreli dne 20. svečana 1869. z bojno ladjo „Radetzky“ vred.

Viško mesto se deli v tri dele: Kut na vzhodu, Luka po sredi in Malabanda na zapadu. V mestu so štiri cerkve. Najstarejša je cerkev Sv. Ciprijana na Kutu; v sredi mesta je župnijska cerkev Matere Božje, ki je bila sezidana l. 1500, med Malebando in Luko je cerkev Svetega Duha, na Prirovu pa Sv. Jeronima. V župnijski cerkvi se hrani slika glasovitega umetnika Santa Croce in telo mučenika Sv. Vincencija iz cirijaških katakomb. Nekdanja „Gospina baterija“ je zelo udobno prezidana v ubožnico in mestno bolnišnico. Bolnikom strežejo usmiljene sestre iz djakovske škofije. Vse ostale trdnjave, ki so branile Vis l. 1866, so danes razdejane in zapuščene. Na Visu je obilo lepih zgradb s krasnimi vrti in vinogradi. Na otoku živi od l. 1887. naprej tudi afrikanski noj. Na Visu je vse polno spominov in ostankov slavne nekdanje Isse, italijansko-francosko-angleških vojsk, posebno pa vojske iz l. 1866. V Visu je bil rojen slavní učenjak in pisatelj dr. A. Matjašević *) — Karamenev. Na Visu so še dandanes možje, ki so dika in ponos svojemu narodu.

* * *

*) Matjašević = beri Matjašević.

Drugo glavno mesto na zelenem Visu je romantična Komiža, ki je zidana na zahodni strani otoka v krasnem morskem zalivu. Za njo se razteza zelena komižka dolina, posejana z zlato vinsko trto in južnim sadjem, na strani se pa dviga ponosni Hum do oblakov. Razgled s Huma je krasen; tu je tudi nadvojvoda Maksimilijan večkrat ogledaval in občudoval krasno okolico.

Po mnenju raznih zgodovinarjev je stalo, kakor smo že omenili, na mestu, kjer stoji sedanja Komiža, rimsko mesto Meum. Ustanovitelji sedanje Komiže so bili Benediktinci. Ti so posedovali Biševo, kjer so imeli cerkev in samostan Svetega Silvestra; radi navala divjih Saracenov so pa zapustili Biševo in se preselili na otok Vis. Na malem hribčku v podnožju Huma so si zgradili cerkev Sv. Nikolaja, samostan in dve trdnjavi; nato so pa najeli veliko delavcev, s katerih pomočjo so obdelali današnjo komižko dolino. Komiža šteje sedaj preko 4000 prebivalcev. Cerkev Sv. Nikolaja je glavna cerkev, okoli nje so ostanki trdnjave in samostana. V neki celici podrtega samostana je stanoval glasoviti hrvaški pesnik Andrej Vitaljić in tu je spisal svoj divni epos „Ostan božje ljubavi“. On je leta 1659. razširil cerkev, katera je sedaj okrašena z lepim zvonikom. Cerkev hrani mnogo dragocenosti, med njimi se nahajajo razne slike na platno slikane. Po mnenju veščakov jedna sama slika, ki predstavlja Kristovo glavo, in ki jo je slikal slavní Ticijan, reprezentuje vrednost

100.000 K. Tu imajo shranjeno tudi mitro in palico nekdanjih starih opatov.¹⁾

Znamenita je tudi cerkev „Gospe Gusarice“²⁾ na desni strani mesta, ki ima svoj temelj v morju. Ljudstvo pripoveduje, da so sliko Matere Božje turški roparji dvakrat vrgli v morje, vselej pa so jo valovi prignali do tega kraja. Pred vhodom k cerkvi je vodnjak, pa tudi v mestu je na več krajih dobiti zdrave pitne vode, kar je v Dalmaciji redkokje najti. Sredi mesta se dviga znameniti „Kastel“, ki je bil sezidan za časa benečanske vlade. Leta 1866. je bila tu smodnišnica, sedaj pa je mestna hiša. Tudi v Komizi so lepi vrtovi, kjer raste vsakovrstno rastlinstvo. V Komizi je bil rojen sedanji hrvaški največji filozof dr. A. Petrić, pisatelj najučenejših filozofičnih knjig.

* * *

Na celem viškem otoku je zelo blago in zdravo podnebje, zemlja pa jako rodovitna. Mesti Vis in Komiza, dalje sledeče vasi: Veleselo, Podsiplje, Podhumlje in Oključna ter otočki Biševo in Svetac, štejejo skupaj 10.000 prebivalcev. Vsi so katoličani hrvaške narodnosti. V mestu Visu

¹⁾ Leta 1320. dovolil je spletski metropolit opatu Stanku, da sme pri cerkvenih svečanostih nositi mitro in palico.

Leta 1568. izumrli so Benediktinci; na njih mesto so prišli posvetni duhovniki, in prvi komižki župnik je bil Luka Pribačić.

²⁾ Gusar = morski razbojnik.

in okolici govore čakavsko narečje,¹⁾ ki ima mnogo staroslovenskih besedij in oblik, dočim v Komiži govore v cakavštini,²⁾ ki se pa v marsičem, osobito pa glede akcenta (naglasa), razlikuje od čakavštine. Otočani imajo hrvaške običaje in dalmatinsko nošo. Na Visu so štiri ljudske šole: dve deški in dve dekliški. Višani se pečajo največ z vinorejo, katera je vrlo dobro razvita, pa tudi z mornarstvom in ribarstvom. Viški otok sam pridelava na leto preko 100.000 *hl* vina in razpeča v svet okoli 25.000 sodov osoljenih sardel. Vino je izmed vseh dalmatinskih najboljše, posebno „Opol“ slovi povsodi. Sardele, ki jih Višani nalik onim iz Francije pošiljajo v razne trgovine, so sladkejšega okusa nego francoske. V Visu je tudi parobrodno društvo. V mestu se nahaja grški in angleški konzulat.

Višani so splošno mirne nрави, delavni in štedljivi.

1) Čakavsko narečje je v hrvatskem jeziku ono, v katerem izgovarjajo mesto „što“ „ča“.

2) Čakavština naliči na cakavštino (mesto „ča“ = „ca“.)

II.

Avstrija in Pruska l. 1866. — Kraljevi gradec. — Italija. — Kustozza. — Italijanska mornarica. — Jadransko morje. — Avstrijska mornarica. — Admiral Persano. — Italijani gredo proti Visu. — Imena italijanskih ladij in njih popis. — „Affondatore.“ — Glavni poveljniki. — Persanovo dnevno povelje.

Napočilo je l. 1866. in ž njim težki dnovi za Avstrijo. Človek bi mislil, da je bila tega leta s krvavimi črkami zapisana beseda vojska. Vže leto 1864. je menda pomenilo, da se bližajo važni dogodki v zgodovini. Tega leta združili sta se Avstrija in Prusija kakor dve najiskrenejši prijateljici in osvojili Šlezvig-Holštajnsko. Kakor sta bili tega leta v prijateljskih razmerah, tako in še bolj sta se jeli sovražiti l. 1866. Akoprem so se naši borili kot levi, vendar je zasijala zvezda zmage Prusom, ki so takrat združili razcepljene nemške državice v eno samo veliko državo. Ko so Prusi Saksonsko posedli, prestopili so avstrijsko mejo na Češkem in v Šleziji, tja do Galicije. Pri Kraljevem gradcu so stopili Avstrijci Prusom nasproti. Vnela se je strašna bitka, kakoršne Avstrija od časa Napoleona I. ni doživela. Dne 3. julija 1866. padlo je tu na tisoče in tisoče Avstrijcev.

V tej bitki so bili tudi hrvaški polki. Pripoveduje se, da je neki Dalmatinec tri Pruse z

enim mahom posekal in jim ugrabil zastavo. Zaradi tega junaškega čina dobil je poročniško čast.

S Prusko, sovražnico Avstrije, združi se tudi Italija, ki je hlepela po tem, da čimpreje dobi od Avstrije zavzeto Beneško. Toda Avstrija ji je prekrizala račun, kajti kakor je bila na severu odbita, tako slavno je porazila Italijane pri Kustozzi. Naše je vodil nadvojvoda Albrecht, sin nadvojvoda Karola. Tu je padlo 12.000 Italijanov, 4000 so jih pa naši vjeli, zaplenili so pa 16 topov in mnogo zastav. Tudi tu so bili odlikovani Hrvatje; med njimi posebno Rodić in Marojčić.

Ta poraz je Italijane močno ponižal in bolet posebno ker je njena zaveznica na severu Avstrijo porazila.

Italija se je hotela na vsak način maščevati nad Avstrijo in poskusiti na morju svojo srečo. Zato si je nakupila toliko in tako velikih ladij, da se je zamogla na morju meriti z vsakim sovražnikom. V to svrho najela si je pri Francozih tristo milijonov frankov posojila; za italijansko mornarico se je delalo v vseh ladjedelnicah in livarnah angleških, amerikalanskih in francoskih noč in dan.

Na ta način je Italija mislila dobiti na morju, kar je izgubila pri Kustozzi in se odločila, da napade avstrijsko brodovje in tako pokaže, da je ona vladarica v jadranskem morju. Odločila se je, da na vsak način zasede Dalmacijo in se tako odškoduje za Benečijo.

Pa tudi Avstrija ni držala križem rok. Tudi ona je zboljševala in popravljala svoje brodovje in delalo se je za mornarico v arzenalih v Pulju in Istri, toda vse to ni bilo niti senca v primeri z onim, kar se je delalo v italijanskih lukah Brindizi, Tarentu in Jakinu.

Ko so izgotovili Italijani svojo najboljšo ladjo „Affondatore“, vzkliknil je vsakdo, kdor jo je videl: „Ta ladja sama lahko potopi vse avstrijsko brodovje!“

* * *

Vrhovnim admiralom italijanske mornarice je bil imenovan Karol Pellion di Persano, ki je slovel kot umen in hraber vojskovodja. Rodil se je v Verceli v Pijemontu l. 1806. Že kot mladenič se je odlikoval in se v kratkem času povzpел do admiralske časti. Leta 1861. je zapovedoval italijanskemu brodovju pri zavzetju Mesine in Jakina. Poleg raznih častij je bil tudi član zakonodajstva.

Italijanski vojni minister Depretis je dal Persanu vsega na razpolago, česar je ta zahteval. Ko so bile priprave končane, zapovedal je v Jakinu admiralu Persanu, naj se spusti v jadransko morje z vsem svojim brodovjem. Toda nastalo je vprašanje, kam naj krene, ali v Trst ali v Benetke. Persano se odloči, da napade Dalmacijo. Izda dnevno povelje svojim mornarjem in krene z vesoljnim brodovjem proti „Jadranskemu Gibraltarju“, da si ga čim preje osvoji in potem

celo Dalmacijo. Italijani so ga pri tem burno pozdravljali.

Tu navedemo gorostasne italijanske ladje, ki so krenile iz Jakina proti Visu. Da si cenjeni čitatelj lažje predstavi moč italijanskega brodovja, sledi tu natančen popis. Popis avstrijskega brodovja sledi pozneje.

Zapo- redna štev.	Ime ladje	Vrsta in red ladje	Strojna sila	Topovi	Moštvo	Ladja je imela ton
Oklopnice:						
1	Re d' Italia	fregata I. r.	800	36	600	5700
2	Re di Portogallo	" I. r.	800	36	550	5700
3	Formidabile	korveta I. r.	480	20	356	2700
4	Terribile	" I. r.	480	20	356	2700
Poloklopnice:						
5	Principe del Ca- rignano	fregata II. r.	600	22	440	4086
6	Ancona	" II. r.	700	26	484	4250
7	Castel Fidardo	" II. r.	700	26	484	4250
8	Maria Pia	" II. r.	700	26	485	4250
9	San Martino	" II. r.	700	26	484	4250
10	Palestro	topničarka I. r.	300	4	250	2000
11	Varese	" I. r.	300	4	250	2000
Monitor:						
12	Affondatore	arijet	700	2	290	4700
Neoklopne ladje:						
13	Carlo Alberto	fregata I. r.	400	50	580	3200
14	Duca di Genova	" I. r.	600	50	580	3515
15	Gaeta	" I. r.	450	54	580	3980
16	Garibaldi	" I. r.	450	54	580	3680
17	Maria Adelaide	" I. r.	600	32	580	3450
18	Principe Umberto	" I. r.	600	50	580	3500
19	Vittorio Emanu- ele	" I. r.	500	50	580	3400

Zaporedna šte.	Ime ladje	Vrsta in red ladje	Strojna sila	Topovi	Moštvo	Ladja je imela ton
20	San Giovanni	korveta I. r.	220	20	345	1780
21	Guiscardo	korveta	220	20	200	—
22	Piemonte	"	—	2	100	—
23	Cristoforo Colombo	doglasnik	—	2	100	—
24	Ettore Fieramosca	"	—	2	100	—
25	Esploratore	"	350	2	108	1000
26	Flavio Gioia	"	—	2	100	—
27	Gotemolo	"	—	2	100	—
28	Messaggiere	"	350	2	108	1000
29	Governolo	"	—	2	100	—
30	Stella d' Italia	"	350	2	108	1000
31	Indipendenza	prenašalec živeža	—	—	—	—
32	Washington	bolnica	—	—	—	—
33	Topničarka	I. razreda	—	36	400	—
34	"	I. "	—	36	400	—
35	"	I. "	—	36	400	—
36	"	I. "	—	36	400	—

Glavni poveljniki so bili:

Ime poveljnika	Ime ladje	Ime poveljnika	Ime ladje
Faà di Bruno	Re d' Italia	Del Carnetto	Maria Pia
Ribotty	Re di Portogallo	Roberti	San Martino
Saint Bon	Formidabile	Capellini	Palestro
De Cosa	Terribile	De Fiucati	Varese
Jauch	Principe di Carignano	Martini	Affondatore
Piola	Ancona	Acton	Principe Umberto
Cacace	Castel Fidardo	Gogola	Governolo
		Orengo	Esploratore

Na oklopnici „Re d' Italia“ je bil admiral Persano, na „Principe Carignano“ kontreadmiral Vacca, na fregati „Maria Adelaide“ pa podadmiral Albini.

Izmed vsega brodovja je bil „Affondatore“ sovražnim ladjam najnevarnejši. Na stolpu, kateri štrli edino iznad morja, sta pritrjena dva topova „Armstrong“, ki mečeta 150 *kg.* težke kroglice na sovražnika in zadeneta cilj na 15 *km.* daljave. Krov in stanice se v boju zapro in ladja se skrije pod morsko površino tako, da je videti samo njen stolp. Na dnu ladje je prostor za moštvo. Tu je tudi velik kotel, ki se na zahtevo poveljnika napolni z morsko vodo, da se taista vrela spušča s stolpa s pomočjo cevij na sovražnika. Kljun, t. j. prednji konec ladje, ki je 9 *m* dolg, je bil iz samega jekla in ako se s tem kjunom „Affondatore“ zaleti v bok sovražne ladje, preseka jo čez polovico kakor repo. Hitrost te ladje je tolika, da jo niti najlažji brod ne bi mogel dohiteti. Stala je ta vojna ladja dvakrat več nego dve drugi.

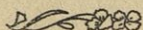
Ko je krenilo dne 16. julija 1866. leta ob 3. uri popoldne italijansko silno brodovje proti Visu, bila je cela Italija polna ponosa in nade, da se povrne iz boja slavno in zmagovalno. Italijanski admiral Persano je izdal sledeče povelje na svoje moštvo:

„Bojno naše brodovje je bilo vedno prvo v jadranskem morju. Le okolnostim je pripiso-

vati, da že preje nismo pokazali neprijatelju, kolika je naša moč na morju in s kako hrabrostjo se znamo boriti.

Danes pa je napočil čas za to. Idimo, da čim preje osvobodimo in Italiji povrnemo zemljo, ki ji že davno pripada. Vzradoščen sem, da je ravno mene doletela čast, da vam, mili moji vojaki, zamorem javiti to veselo novico. Pojdimo in zmagajmo! Naš kralj to zapoveduje. Italija se ozira na nas. Pokažimo, da znamo več storiti, nego se od nas pričakuje.

Živio kralj! živela Italija!“

III.

Sedemnajstega julija. — „*Messagiere*“ v viški luki. — Viška posadka in trdnjave. — Persanova dnevna naredba.

Napočil je sedemnajsti dan julija meseca. Nebo je vedro kakor ribje oko. Na Vis seva zlato solnce v polni poletni svetlobi in upira žarke svoje, kakor bi hotelo danes Visu zadnjič pokazati vso svojo lepoto.

Sovražnik je še na lastni obali. V Visu je vse mirno, vse tiho. Naenkrat se prikaže na obzoru parobrod, ki ima razvito angleško zastavo in se ponosno bliža pristanišču. Predno pa zavozí v lukó, še vse ogleduje, osobito pa trdnjave.

Nato se skrije ladja za bližnje griče, a se zopet prikaže, pa ne z angleško, ampak francosko zastavo. Takoj nato zavozi v viško luk, kjer vse pregleda in se zanima za vse. Čez malo časa, še predno se je usidrala, se obrne in bliskoma švigne iz pristanišča. Ta čudni obisk je obudil v naših sum še-le tedaj, ko je bila ladja že toliko oddaljena, da je topovi niso več dosegli. Tedaj so se šele domislili Italijanov.

Ta parobrod je bila italijanska poizvedovalna ladja Messaggiere. Na njej je bil poveljnik D'Amico, da pregleda viške trdnjave in luk. Ko je vse pregledal, kar je hotel, spustil se je v beg in približavši se svojemu brodovju, obvesti Persana, da ima Vis 2000 mož posadke in po raznih trdnjavah okoli 60 topov. In v resnici je imel D'Amico skoro popolnoma prav.

Na Visu je bilo tedaj okoli 2000 mož posadke; bili so večinoma Slovani, največ Čehi in Hrvati. Po trdnjavah je bilo 88 topov razpostavljenih. Trdnjave so bile sledeče:

1. Trdnjava Georg, pred luk Sv. Jurija na zahodni strani, s štirinajstimi topovi in tremi možnarji za bombe.

2. Stolp Robertson, blizu prve trdnjave, z enim topom.

3. Baterija Mamula, na isti strani pri morju, s šestimi topovi.

4. Baterija Šupurine, na isti strani nad morjem, s štirimi topovi.

5. Stolp Bentink, na hribu med viško luko in Rogačičem, s sedmimi topovi.

6. Baterija Schmidt, na vzhodni strani luke pri morju na otočku Sučurju, s štirimi topovi.

7. Stolp Wellington, tudi na vzhodni strani luke na Jurjevem brdu, z dvema topovoma in štirimi možnarji.

8. Baterija Gospina, najprostranejša zgradba, sredi mesta med Kutom in Špilico, deset metrov nad morjem, z osmimi topovi.

9. Baterija Sv. Kozma in Andreja nad Visom na jugu, z osmimi topovi.

10. Baterija Podstražje, nad Rokavcem, s šestimi topovi.

11. Utrdba Maksimilijan, na griču Sv. Mihaela nad komižko dolino.

12. Baterija Knezrat, na desni strani komižke obale, z dvema topovoma.

13. Baterija Dragomirkamik na Humu, na levi strani Komiže, z osmimi topovi.

Vrhovni poveljnik posadke na Visu je bil Urs, rodom Slavonec.

Pri posadki v Komiži so bili častniki: stotnik L. Baimel, Čeh; nadporočnik Pinelli iz Zadra in podporočnik Kočever, Hrvat.

* * *

Italijansko brodovje ni šlo vse naenkrat k Visu, ampak večji del brodovja je krenil proti Lošinju (Lussin piccolo), da bi tako prevarili avstrijske

straže. Affondatore in še nekaj manjših ladij ostalo je še v Jakinu.

Ko je dne 17. julija 1866. leta zvečer ladja Messaggiere obvestila Persana o stanju Visa, je ta takoj odredil sledeče:

1. Kontreadmiral Vacca z oklopniciami Principe Carignano, Castelfidardo in Ancono in s korveto Guiscardo, napade naj Komizo, da se zaposli komizka posadka in da zamoremo, ako bi ne bilo drugje mogoče, tu izkrcati moštvo.

2. Podadmiral Albini s fregatami Maria Adelaide, Gaeta, Duca di Genova, Vittorio Emanuele in korveto San Giovanni, izkrca naj se v Rukavcu (zadaj za luko Sv. Jurija) in naj prisili kako baterijo, da umolkne.

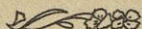
3. Najjačji del brodovja, to je osem oklopnice, korveta Ettore Fieramosca in doglasnik (poizvedovalni brod) Messaggiere pod mojim poveljstvom napadejo trdnjave v luki Sv. Jurija. Štiri oklopnice se postavijo pod vodstvom kapitana Ribotty-ja na zapadno stran omenjene luke.

4. Topničarke, katerim zapoveduje fregatni kapitan Antonij Sandri, gredo naj v Hvar, da presekaajo pomorsko brzojavno žico med Visom in Hvarom in da preprečijo vsako občevanje mej tema dvema otokoma.

5. Doglasnik Esploratore ostane naj med otoki Jabuko in Svetcem; drugi doglasnik Stella d'Italia pa med Svetcem in Palagružo.

6. Indipendenza in Washington naj ostaneta pri Biševu, pripravljena na vsak poziv.

Naskok se izvrši dne 18. julija na vse zgodaj zjutraj.

IV.

Osemnajsti julij. — Komižki ribiči vidijo prve ladje. — Knezrat in Dragomirkamik. — Sovražnik pred Visom. — Vis, Komiža in Rukavac. Boj in ogenj. — Strah in groza. — Brzobjavna žicav Hvaru. — Prebivalci bližnjih otokov. — Smodnišnica Schmidt. — Trdnjava Georg. — Uspeh boja. — Tišina po boju. —

Tudi osemnajsti julij je bil krasen poletni dan; vsa narava je bila kakor mrtva in pričakovala dogodka, ki ga viška zemlja še ni videla.

Tega dne so videli na vse zgodaj komižki ribiči nekaj vojnih ladij med Jabuko in Svetcem. Z daljnogledom je bilo v resnici opaziti štiri ladje, med njimi dve oklopnici. Izmed teh so plule tri proti Biševu, jedna pa mimo Komiže. Ko so se približale otoku, pozdravi jih kot običajno vsako ladjo, ki je mimo plula, baterija Knezrat s strelom iz topa. Ko so v trdnjavi videli, da ladje ne odgovarjajo, niti ne dvignejo zastav, ustrelili so še enkrat, toda to pot ostro. Ravno tako je storila tudi baterija Dragomirkamik. Bro-

dovje se pa za vse to ni nič zmenilo in plulo dalje proti Visu. To je bilo ob pol 10. uri dopoldne. Okoli 10. ure sta istim potom pluli še dve ladji in za tema še štiri, ki so oddale par strellov na trdnjave in odšle. Z viških utrdb se sedaj opazili sovražnika.

* * * Katol. prosvetno društvo
v MENGŠU

Nepopisen je bil strah prebivalcev na otoku, ko so zadoneli po vseh utrdbah bobni in zabučale trobente. Naši junaki so stali takoj vsi na svojem mestu in z nestrpnostjo čakali povelja: „Feuer!“

Okoli 11. ure dopoldne zaori bojna troblja; v Visu, Komizi in nad Rukovcem zaplapolajo rdeče vojne zastave, kopno in morje pa zadrhtita vsled groznilih strellov iz sto in sto ognjenih žrel.

Pred lukco sv. Jurija je osem oklopnih in mnogo lesenih ladij, ki neprestano sipljejo žareče kroglice na viške utrdbe. Pred komizko lukco pa stoje zopet štiri velike ladje, ki mečejo bombe, kroglice, mitralje in druge vrste razstreljiva v mesto, ž njimi pa strah in grozo prebivalcem. Tudi pred Rukovcem je par ladij, ki obstreljavajo baterijo Podstražje. S sovražnega brodovja žvižgajo neprestano sredi dima in ognja pogubonosne kroglice proti otoku. Pa tudi viške utrdbe odgovarjajo možato. Ogenj traja brez prestanka; gosti dim pokriva vso okolico kakor megla, gromenje in bliski iz topov pa ne prenehajo.

Bitka pri Visu.

Katol. prosvetno društvo
v MENGŠU

Najhujši je boj za Vis. Stolp Wellington siplje kakor hudournik iz oblakov gosto točo zrnja in krogelj na vsiljivega Italijana.

Naših je malo v primeri s sovražnikom, toda hrabri so in pogumni. Vsak strel pogodi sovražnika z ono gotovostjo, ki je lastna vže od nekdanj edino le avstrijskemu topničarju; nobena krogla ne pade v morje. Sovražni streli grmé in pretresajo otok, toda njih kroglje redko zadenejo.

Med tem časom jokajo in trepečejo otočani od strahu. Oče stiska malo dete, sin očeta starca, žena moža, mož ženo. Kratkotmalo: kot sodnji dan.

Drugi, ki so srčnejši, posebno mladeniči, zgrabijo orožje in hité utrujenim vojakom na pomoč, da jim donašajo živež, kroglje in smodnik.

Posebno Komizani so v groznem strahu, da ne bi sovražnik zadel smodnišnice, ki se nahaja na kastelu, vsled česar bi šlo lahko vse mesto v zrak.

Kroglje padajo na hiše, rušijo in prodirajo strehe, ladje in drevje ter ubijajo ljudi, ki so se skrili pred železnim ognjem. V Kutu sta se skrila dva brata blizu morja pod sod; kar udari tja krogla in obema odtrga noge. To je vzbudilo med prebivalci še večji strah. Nekateri so se skrili v kleti, drugi pod sode, tretji zopet pod zemljo v jamie. Kdor je imel srčnost, bežal je v sredo otoka, da reši življenje sebi in svojcem. Med tem pa traja kanonada dalje kakor treski viharne noči.

Sovražne ladje pa v eno mer križajo po morju sem in tja, da baterije nimajo stalnega cilja.

* * *

Okoli 4. ure popoldne so stopile v hvarsko luko tri italijanske oklopnice, ki so zagrozile Hvaru, da začno na mesto streljati, ako se jim v pol ure ne pokaže, kje je brzojavna žica, ki spaja Vis s Hvarom. Hvarjani so poslali na italijansko ladjo ribiča Lovra Fia. Ta jih je povedel v Mlasko in jim pokazal viško podmorsko žico. Toda Hvarjani so Italijane prevarili. Dočim so Italijani presekali morsko žico, ostala je še žica, ki je spajala Hvar z Visom na kopnem, katere pa niso izdali Italijanom. Tačasni brzojavni uradnik v Hvaru Ivan Brauner je raztegnil to žico preko hriba Salbuna in javljal od tod v Zader in Pulj, kaj se godi pred Visom. Brzojavke mu je sestavljal rodoljubni župnik J. Plančič, ki je opazoval s hriba pozorišče pred Visom.

Po hribih Hvara in drugih sosednih otokov zbralo se je na stotine ljudstva, ki so s trepetanjem gledali na Vis in prosili Vsemogočnega, naj dá zmago avstrijskemu orožju.

Ko je podadmiral Albini uvidel, da obstrejuje brez uspeha trdnjavo v Rukovcu in da niti moštva ne more izkrcati, vstavil je boj in se pridružil Persanovemu brodovju pred viško luko. Brodovje pred Komizo je prenehalo ob 1. uri s streljanjem, ob 4. uri popoldne je pa zopet na-

daljevalo boj; toda vse zaman, naši so se držali kot skala, sovražnik je bil zopet junaško odbit.

Vest o neuspehu Albinovem in Vaccovem je Persana zelo potrla.

Persano je bil v svojem podjetju srečnejši od obeh navedenih. Ob treh popoldne zadene sovražna kroglja smodnišnico Schmidt na polotoku Sučurju. Tega veličastnega in ob enem strašnega prizora ni mogoče popisati. V trenutku se zemlja zamaje in s strašnim pokom odleti smodnišnica v zrak tako, da niti kamena ni ostalo na mestu, kjer je poprej stala. Ž njo je pogvalo v zrak sedemnajst vojakov. Jednemu je odletela glava čez hrib, drugemu noge v zrak, tretjemu roke v morje in zopet drugemu čreva in srce na cesto. Mnogo jih je težko ranjenih, katere so ostali odnesli v vojaško bolnico na Kut.

Ko so Italijani videli svoj uspeh, zaorili so urnebesni „Hura!“ iz tisoč grl. Persano odpošlje takoj „Formidabile“ v notranjo viško lukko, ladjama „Maria Pia“ in „San Martino“ pa zaukaže, da prisilita notranje utrdbe k predaji.

„Formidabile“ je zadela iznova Gospino baterijo in ubila dva vojaka. •

Okoli pol 5. ure popoldne je bila trdnjava Georg primorana umolkniti vsled primanjkljaja moštva, kajti niti jednega vojaka ni bilo, ki ne bi bil ranjen, ali imel ožganih rok. Poveljnik te utrdbe zapove vojakom, da zamaše vse topove za slučaj, če bi se posrečilo sovražniku prodreti do utrdbe.

Italijanom, videč, da ta močna utrdba več ne strelja, zraste vnovič pogum in mislili so, da zasedejo pred solnčnim zahodom Vis, ali pa da izkrcajo vsaj del svoje pehote pri Rogačiču. Toda naši se niso uklonili.

Ko je zagledal kapitan trgovske ladije „Egitto“ Lloydove družbe sovražne ladje v luki, zapovedal je vse zatvornice ladije odpreti in spustiti taisto na morsko dno, samo da bi jo Italijani ne ugrabili.

Grozno streljanje je trajalo do 8. ure zvečer. Šele po noči so se umaknile sovražne ladje iz luke, da si odpočijejo od truda in popravijo poškodbe na ladjah.

Kako je sovražnik streljal, dokazuje dejstvo, da je „Re d'Italia“ sam izstrelil 1300 krogelj.

Persano je mislil po noči izkrcati moštvo, ker se to po dnevu ni posrečilo Albiniju; pozneje pa je opustil to nakano.

Nastala je grobna tišina. Vsakdo pričakuje s strahom, kaj bo jutri. Prebivalci se štejejo med seboj, če je še vsaka družina vsa pri življenju. Večina ljudi je na prostem, kjer trpijo glad in žejo. Hiše in stanovališča so poškodovana in razdejana.

Dné 18. julija je ubila sovražna kroglja sledeče meščane:

1. Ivana Kučiča na Kutu, 51 let starega oženjenega sodarja;

2. Jeronima Kučiča, brata prvega, ki je bil star 46 let;

3. Jakoba Vojkoviča, 15 let starega delavca na Kutu;

4. Dominika Ruljančiča iz Kuta. Krogelja ga je zadela na hribu Paklenici, kjer je tudi pokopan. Bil je 58 let star;

5. Ivana Pečarčeviča-Gondola, 14 let starega dečka iz Kuta, in

6. Ivana Brajčiča-Dute, 19 let starega delavca iz Kuta.

Ko je nastopil mrak nad groznim pozoriščem, pokazal se je na otoku ogenj, ki je nastal vsled žarečih krogelj, ki so zapalile travo in listje tako, da je bilo vse v plamenu. Prebivalci sosednih otokov so vsled tega mislili, da ves Vis gorí in da ne bo nihče ostal pri življenju.

Tako se je končal prvi del boja na suhem, ki dokazuje, da v boju ne odloča toliko število in moč, kolikor pogum in srčnost.

V.

Devetnajsti julij. — Sovražnikovo ojačenje. — Sv. Duh. — Persanova naredba. — Nadaljevanje boja. — Spartanke in hrabra mladina. — Sovražnik v viški luki. — Boj med Gospino baterijo in oklopnico „Formidabile“. — „Viva Lissa!“ — Sidro in verige. — Nadnaravna sila. — Oduševljenje. — Prizadeta škoda in trpljenje prebivalcev.

Sovražniku, ki je počival na morju, prišla je ponoči pomoč iz Italije. S fregatami „Principe Umberto“, „Carlo Alberto“ in „Governolo“ (fregata „Garibaldi“ je došla že dan popreje), je priplul tudi grozni „Affondatore“ z 2200 ljudmi. Italijani so računali vsled tega z gotovostjo, da bo Vis padel dné 19. julija.

Ponoči zagrmi top na ravnini Sv. Duha v Visu, ki je pozval vojaštvo k orožju.

Zjutraj zgodaj so se zopet pokazale sovražne ladje pred Visom po sledeči Persanovi naredbi:

1. Neoklopljeno brodovje z malimi topničarkami pod vodstvom podadmirala Albinija naj takoj izkrca na suho 2600 mož.

2. „Terribile“ in „Varese“ naj takoj napadeta Komizo, da bo zaposlena posadka ondašnjih trdnjav.

3. „Formidabile“ naj gre v viško lukó, da zaduši baterije, ki še streljajo.

4. Ladje „Vacca“, „Principe Carignano“, „Castelfidardo“ in „Ancona“ naj podpirajo „Formidabile“ pri napadu.

5. „Re di Portogallo“ in „Palestro“ napadeta naj s svojimi topovi utrdbo Wellington.

6. „Re d'Italia“, „San Martino“ in „Maria Pia“ naj obstreljujejo utrdbo Sv. Jurija, da ne bi ta preprečila izkrcanja.

Po tem povelju se postavijo ladje v bojni red in navale na Vis. Topovi zagrmijo s podvojeno silo in pošiljajo smrtonosne kroglice na otok. Na viških utrdbah dvignejo takoj rdečo zastavo in krepko odgovarjajo sovražnim topničarjem.

Oddelek, ki se je poizkusil izkrcati pred Komižo, je bil v ljuti borbi na suhem popolnoma poražen in odbit. Grozni ogenj traja brez prestanka v komižki in viški luki. V Visu trdnjava Georg ne odgovarja in tudi danes strelja najhujše trdnjava Sv. Jurija.

Opoldne preneha boj, ob 4. uri popoldne se pa še hujše ponovi. Borba je bila nad vse ljuta, toda naši so se obdržali na svojem mestu.

* * *

Dné 19. julija so hrvaške Špartanke hodile po mestu, da izpirajo in obvežejo ranjencem rane, da jih krepčajo z živežem in pijačo in jim dajejo poguma k vztrajnosti. Skupina srčnih mož je šla v izpraznjeno trdnjavo Georg in dvignila tam zastavo.

Pred večerom so prišle štiri italijanske ladje v luko in od tod bombardirale Vis. Prizor je bil vsled tega še strašnejši, ker so udarjale sedaj krogelje naravnost med mestne hiše. Gospina baterija, ki je imela samo osem topov, začela je streljati z vso močjo in hitrostjo na te ladje. Hud ogenj je trajal celo uro, vzlic temu pa ni zadel niti eden sovražnih strelov baterije, dočim niso naši nikdar zastonj pomerili. Vsled tega so se tri ladje umaknile iz luke koj v začetku, le „Formidabile“ je vztrajala na svojem mestu. Naši so sedaj na „Formidabile“ namerili vse svoje topove in tam dvakrat zaporedoma prestrelili konopec, s kojim se dviga zastava. Sredi bojnega hrupa so se čuli s sovražnih ladij klici: „Viva Lissa!“ Po celo uro trajajočem topničarskem boju je bilo na „Formidabile“ šestdeset mrtvih in ranjenih; kri je tekla skozi vse ladjine odprtine v morje. Poleg tega se je pa na ladji pokazal ogenj in sovražniku ni preostalo družega, kot čim preje pobegniti. V tej stiski ni imel „Formidabile“ niti toliko časa, da bi bil dvignil verige in sidro iz morja, ampak pustil oboje hrabrim braniteljem Visa za spomin na morskem dnu in pobegnil, da ne utone ravno pred očmi oblegancev. — Pozneje so te verige in sidro dvignili Avstrijci iz morja in jih shranili kot drag spomin. —

Po brdu nad baterijo se je vnela vsled razbeljenih krogelj zelena trava in gorela kakor suho listje.

Zvečer so pravili vojaki Gospine baterije, da jih je v boju podpirala neka nevidna moč. En vojak, rodom Čeh, je bil trdno uverjen, da je videl senco neke gospe, ki ga je bodrila, naj nadalje strelja, in da je bila to blažena Gospa. Ljudstvo je pa pravilo, da je pred cerkvijo na Špilici stal človek v beli halji, ki je odklanjal z rokama sovražne kroglice, in da je bil to sv. Vincencij, zaščitnik Visa.

Da je živa vera otočanov našla take nadnaravne vzroke, se skoro ni čuditi, če se uvažuje, kako junaško in v resnici občudovalno so se branili naši proti veliki premoči.

Po končanem boju je zaoril urnebesni „Hura“ in „Živio“ raz viških utrd in se razlegal do sovražnih ladij, ki so morale se osramočene umakniti.

* * *

Malokdo je ostal v mestu. Vse je pobegnilo v gozde in na polje. Koliko muke so tu prestali vsled strahu, groze, lakote in žeje, si ni možno misliti.

Ta dan je umrla Antonu Bradanoviču mila hčerka edinica, in ker ni bilo nikogar v mestu, da bi jo bil nesel k pogrebu, je bil tužni starec primoran nesti jo na lastnih rokah v grob.

V mestu je bilo nad štirideset hiš močno poškodovanih; ravno tako tudi cerkev sv. Jeronima. Osobito so bile poškodovane hiše: Zanellova,

Jakševa na Kutu, Tomičeva, Biloševa, obe Bradanovičevi, Cetinejeva, Kargotičeva, pristaniški urad in Dojmijeva hiša, v kateri je bila šola. V luki so se potopile braceri¹⁾ Jakoba Mužina, trabakula Marijana Kargotiča in trabakula Ivana Mamuta. Niti v mestu, niti na utrdbah ni bil ta dan nikdo ubit, samo nekoliko vojakov je bilo ranjenih.

Za časa kanonade je bil na hribčku Prismenu težak Marko Brajčič, ko mu prileti pred noge sovražna krogla. Razbrskana zemlja in skalnati odlomki mu odlete v oči in ga oslepé na mah. Ker ni bilo nikogar poleg njega, priplazil se je siromak ves v krvi po vseh štirih z velikim trdom do mestne bolnice.

Na italijanskih ladjah so obvezovali ponoči ranjence in jih takoj odposlali v Jakin.

Tako je minil tudi drugi dan viškega obleganja s sijajno zmago Avstrijcev.

¹⁾ Lahka trgovska ladja.

VI.

Vis prosi pomoči. — Avstrijsko brodovje v Fažanu (Fusano.) — Viljem Tegetthof in njegov odlok. — Slovansko junaštvo. — Vis, Fažan in Dunaj. — Vojno zborovanje. — Oduševljenje in odhod našega brodovja. — Urnobesni „Živio“. — Imena in opis avstrijskega brodovja. — Imena poveljnikov. — Trije oddelki. — Potovanje. — Hrvaška pesem. — Tisočkratni „Živio“. — Grobni molk.

Dasiravno je bila podmorska žica, ki veže Vis s suho zemljo, presekana, vendar se je po bliskovo na vse kraje raznesla vest o obleganju Visa.

Vis kliče na pomoč in hitro pomoč, drugače bode preje ali pozneje prisiljen ukloniti se veliki sovražni premoči. Naši vojaki so sklenili, da bi-jejo boj do zadnje kaplje krvi in se ne udajo, tudi če jim zmanjka streljiva in hrane. Sprejeti hočejo naposled boj na nož in le preko njihovih mrtvih trupel bo sovražniku mogoče stopiti na Vis.

Čegava bode zmaga, je bilo kljubu hrabrosti naših lahko uganiti. S svojo premočjo bi morali Italijani na vsak način preje ali sleje osvojiti Vis navzlic hrabremu odporu. Kdo naj torej reši Vis nevarnosti, ki mu preti?... Edino desna roka naše mornarice. Toda kdo bi se drznil zapreti modernim italijanskim ladjam pot? Mar li avstrijska mornarica, ki se gledé števila in konstrukcije

niti primerjati ne sme z italijansko. . . . Toda pogum vstvarja čudo!

Avstrijsko brodovje leži v Fažanu blizu Pulja v Istri. To brodovje je majhno po številu in ne odgovarja več modernim zahtevam, toda moštvo je pogumno kakor poveljnik podadmiral Viljem Tegetthof. On je junak bistrega uma, junaškega srca, poln rodoljubja in ponosa, mož, ki zna svoje dobre lastnosti vcepiti v srca svojih podložnikov.

Viljem Tegetthof se je rodil dné 23. decembra 1827. leta v Mariboru na Štajerskem. Mornarsko šolo je dovršil v Benetkah in dné 27. svečana 1848. leta stopil v avstrijsko vojno mornarico. Že kot mladenič se je odlikoval s srčnostjo in ukaželjnostjo, osobito se je rad učil raznih jezikov. Radi dobrih svojih lastnosti se je prikupil takratnemu vrhovnemu poveljniku mornarice, nadvojvodi Maksimilijanu. Tegetthof se je vsled tega jel vspenjati od stopinje do stopinje, od časti do časti. Dné 13. julija 1854. leta so mu poverili ladjo „Elisabeth“, pozneje pa parobrod „Taurus“, ki je bil v Črnem morju. Za časa krimske vojske se je odlikoval v Sulini, kjer je bila avstrijska posadka.

Nadvojvoda Maksimilijan je Tegetthofu zaupal najtežja in najodgovornejša mesta, ki jih je ta izvrševal na občo zadovoljnost in korist. Leta 1857. je potoval ob afrikanski obali in Rdečem morju na odkriti arabski jadrnici, da prouči Sokotur.

Katol. prosvetno društvo
v MENGŠU

Radi svoje srčnosti je bil imenovan korvetnim kapitanom in poveljnikom I. oddelka vojne mornarice v Trstu. Po vojski l. 1859. je spremljal nadvojvodo Maksimilijana na potovanju po Braziliji. L. 1860. je bil povzdignjen v čast fregatnega kapitana.

L. 1864. se je proslavil pri Helgolandu. Takrat je poveljeval fregati „Schwarzenberg“. Na ustje Elbe je postavil oddelek posebnega brodovja, ki mu je sam zapovedoval. K svoji fregati „Schwarzenberg“ pridruži še „Radetzky“, malo topničarko „Seehund“, dve pruski topničarki „Basilisk“ in „Blitz“ ter doglasnik „Adler“. Dne 9. maja se spoprime z Danci pri Helgolandu. Po dveurnem boju je bilo številno dansko brodovje prisiljeno, da se umakne in beži pred malim Tegetthofovim oddelkom. Dne 10. maja so priznali Tegetthofu, da je premagal Dance, ki se niso več prikazali. — Pod Helgolandom je bilo odlikovanih veliko Dalmatincev. — Povodom te zmage je bil Tegetthof imenovan kontreadmiralom in odlikovan s križem reda železne krone II. r.

Ko je Tegetthof zaznal za nevarnost, ki preti Visu od Italijanov, porodi se mu želja, da bi smel Italijane zapoditi nazaj v njih vodovje. Takoj se obrne s prošnjo do cesarja, da bi smel zapluti pred Vis. Vedel je dobro, koliko močnejši je sovražnik, toda tudi to je dobro vedel, da ima mornarje, po kojih žilah teče slovanska kri in ki se ne bojé nobene nevarnosti.

Če bi bil Tegetthof neodvisen, bil bi namah odrinil s svojim brodovjem pred Vis in pregnal sovražnika. Z nepopisljivo nestrpnostjo je čakal odgovora z Dunaja. Na Dunaju so premišljevali, ali bi pustili Tegetthofa pred Vis ali ne. Če bi odšel Tegetthof iz Fažana, bilo bi sovražniku lahko s svojo hitrostjo zapluti pred Pulj in Fažan, si osvojiti ti dve točki in ž njima celo jadransko morje.

Med Dunajem, Puljem, Fažanom in Visom, oziroma Hvarom so se menjavale neprestano brzojavke. V tem je pa sklical Tegetthof dne 19. julija ob pol 11. uri dopoldne na svoji admiralski ladji vojno zborovanje, da dá poveljnikom ostalih ladij nadaljna povelja. Ob 3/4 10. uro zapove, da zanetijo vse ladje ogenj pri kotlih, dvignejo sidra in se pripravijo na odhod. V tem je pa prišla z Dunaja na Tegetthofa brzojavka: „Stori, kar hočeš; samo ne hodi pred Vis, ker se ni šaliti z italijanskim brodovjem.“

Tegetthof je sedaj vedel, kar je hotel. Brzo dá še zadnja povelja in zaukaže pripraviti se. Vsem so utripala srca od bojaželjnosti. Na vsakem licu si bral odsev notranje zadovoljnosti. Med mornarji je zavladalo tako veselje, kakor bi šli na svatbo, ne pa v boj na globoko morje. Z veseljem jim dá Tegetthoff povelje, da odrinejo. Urnebesni „hura“ in „živio“ zaorita do neba iz junaških prs naših mornarjev. Poveljniku in podložnim, očetu in sinu, vsem se je izpolnila vroča

želja, da se bodo v kratkem merili z Italijani. Ta ne pomisli, da zapušča milo in ljubo družino, oni se ne spominja več maternih solza, ki so ji rosile lica, ko mu je dala zadnji poljub, spremljajoč ga s svojim blagoslovom proti Pulju; tretji pa več ne misli na svojo drago, ki mu je pripela pred odhodom z belo roko šopek dišečih rož na junaške prsi, da jih prinese po končani bitki suhe nazaj. Na vse pozabi pravi junak, ki gre pogumno v boj, samo da reši milo domovino krutega sovražnika.

* * *

Ponosno brodovje dvigne sidra iz fažanske luke in se okiti z zastavami. Ladje odideje druga za drugo iz luke sredi srčnih pozdravov in klicov neštete množice ljudstva na obrežju, ki jim želi srečnega povratka. Tegetthof je pa še ostal v Fažanu, da obvesti Dunaj o odhodu brodovja.

Ob eni uri popoldne se ukrca na kapu Promontore na admiralsko ladjo in pohiti za svojo floto. Oklopnica „Kaiser“ je dala med tem vsem drugim ladjam povelje, da pozdravijo Tegetthofa najpristrčnejše, čim jih doide. Ko jih Tegetthof dohiti, bilo ni burnemu pozdravljanju ne konca ne kraja.

Tu podamo popis avstrijskega brodovja, ki ga naj cenjeni čitatelj sam primerjati izvoli glede moči in števila z italijanskim.

Zapo- redna štev.	Ime ladje	Vrsta in red ladje	Strojna sila	Topovi	Moštvo	Ladja je imela ton
Oklopnice:						
1	Erzh. Ferd. Max	fregata I. r.	800	16	512	4500
2	Habsburg	" I. r.	800	16	492	4500
3	Don Juan d' Au- stria	" II. r.	650	32	400	3800
4	Drache	" II. r.	600	26	350	3400
5	Kaiser Max	" II. r.	650	28	380	3800
6	Prinz Eugen	" II. r.	650	32	400	3800
7	Salamander	" II. r.	600	26	350	340
Ladje brez oklepa (na vrtilo)						
8	Kaiser	važelj II. r.	800	97	980	3700
9	Adria	fregata	350	31	390	2000
10	Donau	"	350	31	390	2000
11	Novara	"	450	54	560	2800
12	Radetzky	"	350	31	390	2800
13	Schwarzenberg	"	450	48	520	2000
14	Erzh. Friedrich	korveta	230	22	250	2700
15	Dalmata	topničarka	250	4	132	850
16	Hum	"	250	4	132	850
17	Reka	"	250	4	132	850
18	Seehund	"	280	4	132	850
19	Streiter	"	254	4	132	850
20	Velebit	"	254	4	132	850
21	Vall	"	254	4	132	850
Pomožne ladje						
22	Krka	"	90	4	120	700
23	Narenta	"	90	4	120	700
Ladje na ko- lesa						
24	Andreas Hofer		250	4	120	600
25	Elisabeth		350	6	200	1400
26	Greif (cesarska jahta)		350	—	148	1000
27	Stadium (Lloy- dov parobrod)		—	—	—	—

Poveljniki našega brodovja so bili:

Ime poveljnika	Služba	Ime ladje
Viljem pl. Tegetthof	podadmiral	Erzh. Ferd. Max
Maksim. bar. Šterneck	kapitan vašlja	" " "
Anton pl. Wiplinger	" "	Don Juan d'
A. vitez Barry	" "	Austria
Gustav vitez Gröller	" "	Prinz Eugen
K. pl. Faber	" "	Kaiser Max
Karol Kern	" "	Habsburg
Henrik baron Moll	" "	Salamander
K. Mathien*)	" "	Drache
Anton pl. Petz	kapitan I. razr.	Drache
Josip pl. Aurnhammer	k. vaš. (komador)	Kaiser
Gregor Milošič	kapitan vašlja	Radetzky
Maksimilijan Pitner	" "	Schwarzenberg
Adolf Daufalick	fregatni kapitan	Donau
Marko Evgen Florio	kapitan vašlja	Adria
Henrik pl. Klint	fregatni kapitan	Erzh. Friedrich
Rudolf Schröder*)	kapitan vašlja	Novara
Ljudevit Eberle	kapitan I. razr.	Novara
Viljem Calafatti	fregatni kapitan	Hum
Viktorij Herzfeld	" "	Seehund
Al. grof Kielmansegge	korvetni kapitan	Velebit
Viljem bar. Wickede	" "	Wall
Rudolf Ungewitter	fregatni kapitan	Dalmata
Adolf Nölting	korvetni kapitan	Streiter
T. Spindler	kapitan I. razr.	Reka
Edvard Masotti	korvetni kapitan	Narenta
Vikt. knez Wimpffen	kapitan I. razr.	Krka
Tobija Oesterreicher	" I. "	Stadium
Karol Kronawetter	fregatni kapitan	Elisabeth
Viljem Lund	" "	Greif
	korvetni kapitan	Andreas Hofer

*) Prvi je zamenil Molla, drugi pa Klinta, ki sta padla v boju.

Prvi pobočnik čolništva je bil fregatni kapitan Karol vitez Lindner, drugi pa korvetni kapitan Ferdinand Attmayer.

Prvi kapitan na oklopnici „Erzh. Ferdinand Max“ je bil baron pl. Spaun; pobočnik Tegetthofov pa prvi tenent baron Minutillo.

Ko je prišlo brodovje na odprto morje, razdelilo se je na tri dele. Prvi del: oklopnice, drugi fregate in tretji topničarke. Prvemu oddelku je poveljeval podadmiral Tegetthof na oklopnici „Erzh. Ferdinand Max“, ladjo samo pa upravljal baron Sterneck,*) drugemu in tretjemu pa Petz, na ladji Kaiser.

Ko je bilo vse brodovje tako razdeljeno, pokazal se je na admiraljici znak „Vsa sila proti Visu“. Godbe so zaigrale cesarsko himno, ki jo je spremljal iz tisoč grl „Hura!“ To je bilo ob 2. uri popoldne.

Po noči med 19. in 20. julijem je bilo mornarjem zaukazano, da morajo bdeti in čuvati pri topovih, da jih sovražnik ne zaloti nepripravljenih, dasiravno je bilo vse v redu. Sumilo se je, da jim bo sovražno brodovje zastopilo pot in jih po noči napadlo. Izmed vseh naših mornarjev ni bilo niti enega, ki ne bi bil želel, da se čim preje pokaže sovražnik. Po noči se je razlegalo po

*) Daublesky de Sterneck Ehrenstein baron Maksimilijan, ki je že tudi umrl, je bil za Tegetthofom poveljnik avstrijske mornarice.

morju petje hrvaških mornarjev. Mnogo poveljnikov se je pri tem spominjalo hrvaških slavnih pradedov in njih junaštva. V tem plemenitem poslu se je posebno odlikoval poveljnik Klint, rodom Anglež.

Po noči je začel pihati jug, proti jutru pa burja, kar je brodovje sicer nekoliko oviralo, vendar pa so nadaljevali svojo pot.

Okoli 7. ure zjutraj so zagledali naši mornarji viški otok, ki je bil zavit v meglo in dež.

Ob 9. uri se razvedri nebo, megle se razprše in glej! tu je sovražno brodovje. Junaško vzdrhti srce pri tem prizoru vsakomur. Ogljušljive bojne trobente zatopi tisočeri „Živio!“

„Ko smo zagledali sovražno brodovje“, — tako je pripovedoval nek mornar — „pretresel je zrak gromoviti „Živio“ iz junaških prsij naših Dalmatincev: „Živio cesarju in domovini!“ — — potem pa je nastal grobni molk in tišina, kakor veter, ki se poleže pred groznim nalivom.“

VII.

Sovražnik se hoče izkrcati. — Dalmatinski ribiči in ribiški čolni. — Položaj sovražnega brodovja. — Položaj avstrijskega brodovja. — Čas se je približal. — Bojni znak. — Urnebesni „hura“. — Ogenj! — Boj. — Oklopnica Erzherzog Ferdinand Max. — Re d' Italia tone. — Jok in klici na pomoč. — Junaštvo „Kaiserjevo“. — Junak med junaki. — Palestro. — Umiikanje. — Grozen prizor. — Obče veselje. — Brodovje pluje v Vis. — Slavlje in radost. — Prebivalci. — Tegetthofova zahvala mornarici. — Proti Jakimu. — Po morju. — Tegetthof brzojavi cesarju. — Ljudsko slavlje. — „Affondatore.“

Dne 20. julija rano zjutraj pride Italijanom na pomoč še parobrod Piemonte z moštvom. Persano je vnovič zaukazal Albiniju, da se mora za vsako ceno izkrcati na suho, oklopnici Terribile in Varese pa je poslal nad komižke utrdbe. Albini je poskusil svojo srečo najpreje pri Rogачiču, potem pa pod Gradcem pri Oključni. Naši so ga pa obakrat sijajno odbili. Italijanski častniki so s samokresi in golimi sabljami silili moštvo, da se izkrca, njihov kruti trud pa je bil brezuspešen.

Sovražne oklopnice so med tem križarile nekaj kilometrov severno od Visa, ko jim naznani parobrod „Esploratore“, da se bližajo „dalmatinski ribiči“ s svojimi „ribiškimi čolni“. (Tako so prekrstili Italijani našo mornarico.)

Takoj po tem obvestilu se postavi sovražno brodovje v bojni red v podobi polkroga na razdaljo 15 *km* na severni strani otoka Visa proti Oključni.

Rekel bi, da to niso bojne ladje, ampak morske pošasti, ki so razprostrle svoje grabežne kremplje, da ž njimi objamejo in pograbiijo svoj plen. Polkrog so stvorile sledeče ladje: Principe Carignano, Castelfidardo, Ancona, Re d' Italia, Palestro, San Martino, Re di Portogallo, Maria Pia, Varese in Affondatore. Poslednja ladja se je postavila izven polkroga. Polkrog je bil obrnjen proti severo-zapadu. Na levo stran polkroga je postavil Persano sledeče ladje: Duca di Genova, Carlo Alberto, Vittorio Emanuele, Garibaldi, Principe Umberto, Gaeta, Maria Adelaide, San Giovanni; tem fregatam se je pa še pridružilo nekaj topničark in parobrodov na kolesa. Skupno število ladij: 33. Formidabile se ni mogla udeležiti boja, Terribile pa ni bila pripravljena.

Naše brodovje se približa sovražniku s severo-zapada in to baš proti polkrogu. Razdelilo se je v tri kljunaste vrste, ki so sledile druga drugi. V prvi vrsti so bile sledeče ladje: Erzherzog Ferdinand Max, Prinz Eugen, Drache, Don Juan d' Austria, Habsburg, Salamander in Kaiser Max s parobrodom Stadium ob boku; druga vrsta: Elisabeth, Kaiser, Novara, Adria, Erz. Friedrich, Radetzky, Donau in Schwarzen-

berg, tretja vrsta pa : Greif, Streiter, Vall, Velebit, Hum, Seehund, Dalmata, Reka, Narenta, Andreas Hofer in Krka, skupaj 27 ladij.

* * *

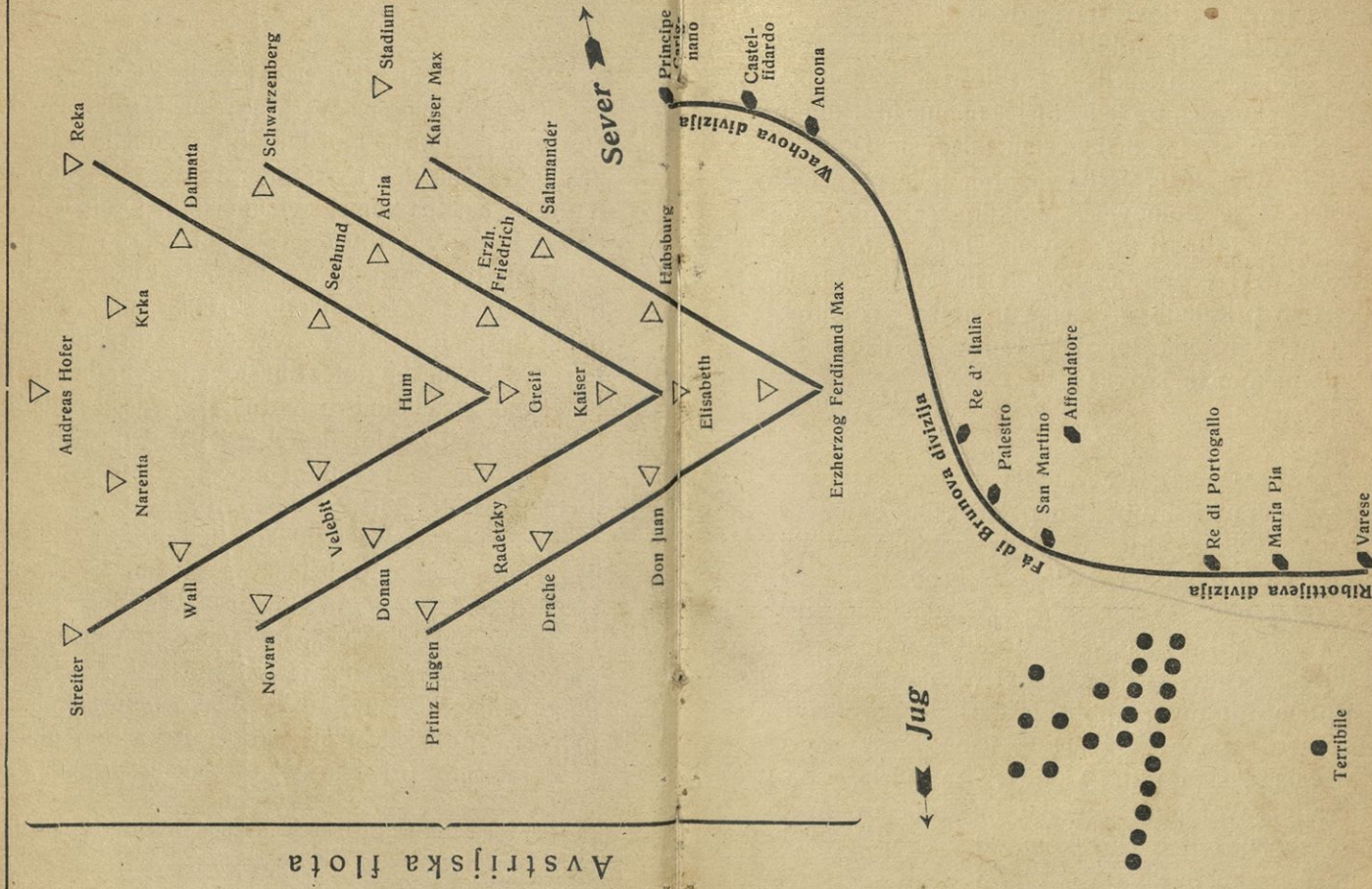
Sovražnik je bil v sladki nadi, da v desetih minutah popolnoma razkropi in razbije našo mornarico. On je močnejši po številu in kakovosti. On ima deset oklopnice in strašni „Affondatore“, naši pa komaj sedem slabih. On ima topove, ki mečejo 150 *kg* težke kroglice, naš največji top pa komaj 20 *kg*. On ima vse novo in moderno, naši pa zastarelo in zakrpano. Toda nekaj imajo naši, česar sovražnik ne premore in to je: „dalmatinske ribiče“ in slovansko hrabrost.*)

Pred začetkom grozne bitke premesti se italijanski admiral z oklopnice „Re d' Italia“, na „Affondatore“. Da bi Tegetthof ne zapazil te zvijače, pustil je na „Re d' Italia“ admiralsko zastavo. Naši so pozneje to opazili z daljnogledom. Ta zvijača je pa bila na škodo Italijanom samim, kajti povelja so se dajala z „Affondatore“, a nobena ladja ni odgovarjala, ker Italijani sami niso vedeli, da se je Persano preselil na „Affondatore“.

„Italijanske ladje so se“, tako piše nek naš mornar, „pomikale proti nam in nas začele oklepiti, mi smo pri tem željno čakali spopada, a

*) Na naših ladjah bila je večina Hrvatov; krmilarji, ki so v boju odločilnega pomena, so bili izključno sami Dalmatinci.

Položaj brodovlja v začetku boja.

● Italijanske fregate: Duca di Genova, Carlo Alberto, Vittorio Emanuele, Garibaldi, Principe Umberto, Gaeta, Maria Pia, Adelaide, San Giovanni; topničarke in doglasniki.

ostali smo pri vsem tem popolnoma hladnokrvni. Videč, da se vsak čas spoprimemo s sovragom, spreletavala nas je ona bojevita pohlepnost strastnega lovca pri lovu na medveda!

Sedaj se je približal čas slave ali sramote, čas življenja ali smrti! Grozni so ti trenotki, a dolgi kakor dan po letu. Šteješ minute in sekunde, kdaj se udariš: a ti si v cvetu mladosti. Doma te čakajo oče, mati, sestra in brat, toda prva naša dolžnost je domovina. Vsakdo zre srpo v sovražnika in pazi na povelje Tegetthofovo, ki stopa prvi v boj. Vsakdo je na svojem mestu, vsakdo pričakuje groznega trenotka. Topničarji so pri ogromnih topovih, topovi pa nabasani s smodnikom in kroglijami“.

Sovražnika sta se bližala drug drugemu, da se pozdravita z ubojitim peklenkim ognjem in orožjem in da drug drugega potopita na dno morja v najglobokejši človeški grob.

Naenkrat se pokaže na naši admiraljici znak: Navalite na sovražnika in podušite ga! V istem hipu zaori do oblakov „Hura“, bojne troblje za-
trobijo, glasbe zaigrajo in jarbole se okitijo s krvavo zastavo: Ogenj! — tisoč topov zagrmí naenkrat, morje in kopno se zazibljeta, ribe v morju kakor ptice v zraku in živali na suhem se skrijejo pred človekom, ki v svoji grozovitosti prekosi celo divjo zver.

Bilo je to v petek, dne 20. julija 1866 ob 10. uri 50 minut dopoldne. Sinje morje do sedaj še ni videlo sličnega prizora in groze. Vse se je spremenilo v ogenj, živi plamen, gosti dim in trajni potres. Rekel bi, da se nebeški obok podira in pada, zemlja pa se ruši in pogreza v neskončno globino.

Poprej mirno morje se razburi, solnce se skrije, da ne gleda bratomorstva, iz oblakov pa padajo težke solzne kaplje na prelito človeško kri.

Vsaka ladja išče svoje nasprotnice, in ko jo ugleda, zakadi se po bliskovo vanjo, ne meneč se za to, da je sovražnica močnejša in da odbije napadalko z lahkoto in potopi.

Nikdar popreje se ni bojevala tolika človeška moč na morju in človeško oko nikdar ni videlo strašnejše slike. To je prva pomorska bitka na oklopnice. Tu je 60 ladij z močjo 20.000 konjskih sil, okoli 1100 topov in 20.000 ljudij z 20.000 puškami in ravno toliko sabljami in samokresi.

„Kroglje lete z desne in leve“, tako piše neki sobojevnik, „z vseh strani leti na nas železna toča. Dim, ogenj, udarci, vpitje poveljnikov, streljanje pušk, gromenje topov, šumenje valov, jok in stok ranjencev in potapljaajočih, škripanje in pokanje jarbol, vse to ti trga in gluši ušesa, dim zastre očesu vid, sovražne ladje se pomešajo med naše in naše med sovražne, poleg tega pa tekanje, prerivanje med moštvom tako, da tega ni mogoče popisati. Z jedno besedo: kaos ali zamo-

tana gruča, koje rešitev ti je zagonetnejša nego ona bajeslovnega gordijskega vozla. Borba je ljuta in krvava: naši Dalmatinci se bore kakor levi.“ –

Nepopisni so v resnici taki trenotki. Kaj je bitka na suhem v primeri z morsko? Jezdec ali pešec na suhem si v begu ali hitri kretnji reši življenje, dočim je to na morju nemogoče; če je ladja prevrtana od kroglice, bruha voda skozi špranjo v notranje prostore in potopi se, ž njo pa tudi vse, kar je živega in neživega, premičnega in nepremičnega, vse pogoltajo nenasitni morski valovi, ki ne puščajo za seboj nikakega sledu.

Kdor je imel pogum, da je s kopnega gledal to grozno pomorsko bitko, ni itak družega videl, kot samo veliko množino ladij, ki je bila zastrta v nepredoren dim, iz katerega so švigale ognjene topove strele. Vsled groznega in neprestanega streljanja so se bližnji otoki tako tresli in majali, da so se morali srčni gledalci prijemati za debela in veje, da niso popadali na tla. Prebivalci Visa, Hvara, Brača, Solte in Korčule so se upravičeno bali, da se ne pogreznejo v morje. Grom naših topov je nadvladal ves drugi hrup. Streljanje je bilo slišati do Zadra.

Ladje so med bitko izgubile svoj prvotni položaj, ker je vsakdo gledal le na to, da obstreljuje nasprotnika od vseh strani. Naše ladje so bile črno barvane, italijanske pa pepelkasto-

sivo, in le temu se je zahvaliti, da so naši v gostem dimu zamogli sovražnika razločevati.

Naši topničarji so, kakor viški na suhem, pokazali, da daleč nadkriljujejo italijansko topništvo.

Koliko mater je, zaznavši, da je njen sin v boju, dvigalo roke proti nebu, proseč Boga milosti za sina, da ga obvaruje pogibelnih sovražnih krogelj in da dá zmago našemu orožju. Niti jedne hiše v celi Dalmaciji takrat ni bilo, ki ne bi imela v bitki očeta, sina, brata ali sploh kakega sorodnika. Marsikako dekle se je, začuvši streljanje, treslo in zdihovalo k nebu za rešitev dragega zaročenca. Gotovo je ni bilo takrat dežele na svetu, ki bi toliko premolila in prejokala, kot ravno Dalmacija.

Po bližnjih mestih je šlo na stotine ljudstva v cerkve, od koder so šli bosonogi in gologlavi za procesijo in molili, naj Vsemogočni reši naše lepo hrvatsko primorje sovražnih rok. Drugi so šli na vrh gore, da bi tam bližje neba izprosili zmago našemu orožju.

Ogljušljivo gromenje trajalo je med tem neprenehoma. Viljem Tegetthof je stal na svojem mestu nepremično kakor kip. Tudi če bi bilo tisoč topov namerjenih proti njemu, ne bi se bil umaknil s svojega tako odgovornega mesta. S svoje admiraljice, ki je bila najbolj izpostavljena sovražnemu ognju, dajal je točna, trezno-premišljena in sigurna povelja svojim junakom, ki so

se po vzgledu Tegetthofovem borili kot špartanski levi. Pokazali so jasno, da teče po njih žilah slovanska kri, da so vredni sinovi Nikolaja Zrinskega in Miloša Obilića.

Sredi živega ognja so obstreljavali naši najhuje močnega Re d' Italia, posebno admiraljica Erz. Ferdinand Maks ga je brez odduška pozdravljala s kroglijami. Videč opasni položaj Re d' Italija, prihiti mu Palestro v pomoč, a slabo je naletel. Naše oklopnice so ga tako pobile, da je moral takoj zapustiti bojišče, ker je začelo na njem goreti. San Martino se je boril z Don Juanom, pozneje pa s Kaiser Maxom. Ostale italijanske ladje, ki so bile z večine železne, so se bojevale z našimi izključno lesenimi fregatami. Vzlic temu pa glej čuda: naš mehki les uničeval je sovražno trdo železo. Erz. Ferdinand Max je najpreje pogнал neko sovražno ladjo v beg, potem pa dvakrat zaporedoma naskočil Re d' Italia, da ga uduši. Naposled zaukaže junaški podadmiral poveljniku svoje ladje Sternecku, da udari z vso silo parostroja s kljunom v Re d' Italia. Ferdinand Max nameri tretjič svoj ostri kljun v drob sovražne ladje in kakor strela se zabode v levi bok ogromne in nepremagljive sovražne oklopnice. Udarec je bil strašen. Na naši admiraljici ni ostal nikdo na nogah pri tem sunku. Re d' Italia, ponosni Re d' Italia začne presekan toniti. Železni bodež preparal mu je 2 *m* debel lesen trebuh, ki je bil okovan s 55 *cm* debelim

železnim oklepom in mu razbil površino 16 m² (kvadratnih metrov). Veličasten je bil ta prizor za naše, a tužen za Italijane. Potapljajoči se italijanski mornarji so prosili naših iz valov pomoči: „Rešite nas, rešite nas!“

Dva naših mornarjev sta skočila na sovražno ladjo, da ugrabita zastavo, toda italijanski častnik M. Razeti je spoznal njiju nakano, snel brzo zastavo in skočil ž njo v morje.*) Nepremagljivi Re d' Italia se zaguglje kakor gorostasen pijanec najprej na desno, potem na levo in nato utone kakor gora sredi razburkanega morja med groznim zdihovanjem in ječanjem utopljenecv in med gromovitimi „hura“ klici naših junakov, v neizmerno globočino morskega nenasitnega dna. Med utopljenci so se slišali tudi zamolkli klici: Viva l' Italia! (Živela Italija.) Naši bi bili rešili vsaj del moštva nesrečne ladje, a napad z vseh strani je prekinil nadaljno pomoč.

Poveljnik Re d' Italia je bil kapitan knez Emilij Faa di Brunno. Ko je videl, da tone njegov brod, je izlekel nekaj iz nedrija — Bog ve kako drag spomin! — in vrgel v morje, potem izvleče samokres, si ga nameri v možgane in zakliče: „Poveljnik tone s svojo ladjo.“

Z Re d' Italia je utonilo nad 560 ljudi in mnogo uglednih in odličnih mož, kajti na tej

*) Ko je nastal po vojski mir, izvedel je Tegetthof, da ta junak še živi; napiše mu torej lastnoročno pismo polno laskave pohvale in mu pošlje taisto v Italijo.

ladji so bili vsi oni, ki bi imeli vladati nad zavzeto Dalmacijo. Utonili so tudi: višji zdravnik Verde, pisatelj, zastopnik in vladni svetnik Peter Karol Boggio, namestnik Melansena, komisar vitez Pagano, slavni slikar Caffi; uradniki: Negri, Ivančič, Chosi, mnogo drugih odličnjakov in Persanovih tesnih prijateljev. Malo se jih je rešilo, ker je potonitev ladje tako razburila morje, da so potegnili vrtinci in valovi vse za seboj. Z ladjo je utonila tudi vojna blagajna, v kateri je bilo več milijonov lir v zlatu!

Italijani so med tem naskakovali oklopnico „Kaiser“, ker so mislili, da je na njej Tegetthoff. Najprej se zapraši vanj Re di Portogallo in ga poškoduje, nato so navalile nanj štiri oklopnice, mu zlomile jambor, dimnik, bompres, ubile 24 in ranile okoli 80 mož. Ko je videl poveljnik Petz, da je pogin neizogiben, zapove moštvu, da poleže, topničarjem pa da ustrele naenkrat vse baterije: sedemindeset topov! V resnici človeško uho še ni slišalo kaj takega. Visoko ozračje se zamaje in pretrese, morje se zagrne kakor nikoli popreje, silni grom pa je odmeval več minut! Mornarjem na „Kaiserju“ udari kri skozi nos in ušesa. Očividec bi bil rekel, da se je Kaiser razletel na tisoč komadov. Zgodilo se je pa drugače: dočim beže sovražnice izpred njega ranjene in razbite na vse kraje, stopa on zmagovalno in ponosno v viško lukco, okinčan z največjo zastavo in spremljan od tisočerih „živio“-klicev.

V tej gonji se je približal goreči „Palestro“ k „Ferd. Maxu“. Tedaj pa skoči junak Nikolaj Karkovič iz Hvara kakor strela na sovražni brod, strga tam zastavo in jo z burnim „Živio“ prinese Tegetthofu.

Sovražnik sedaj uvidi, da je njegov odpor zlomljen; morje mu je požrlo največjo ladjo, Palestro gori, moštvo je ranjeno in sklence vsled tega pobegniti.

Okoli 2. ure popoldne preneha grozna bitka, pred kojo se je treslo vse stvarstvo: človek in žival, morje in kopno. Sovražnik je spoznal junaštvo „dalmatinskih ribičev“ in se začel pomikati proti zapadu, kljub svoji veliki premoči.

Dočim je pobegnilo italijansko brodovje proti Italiji, se je začelo naše pomikati v viško luko. Sedaj prične Tegetthof odkrite glave moliti za padle brate: vse je snelo čepice in za njim molilo, po morski površini pa se je razlegala žalostinka mornarske godbe kakor umirajoči „Z Bogom“ dragih bratov. Na morju se prikaže v tem hipu grozna slika. Nesrečni Palestro začel je z vso silo goreti, da ga je bilo videti kakor bljuvajoči ognjenik. Naenkrat se pretreseta morje in ozračje in Palestro z 250 možmi zleti v zrak. Ogenj je dosegel smodnišnico na Palestru in povzročil katastrofo. „Governolo“ in „Indipendenza“ sta prišla k „Palestru“ še pred katastrofo, hoteč rešiti moštvo. Kapitan pa je z žarko besedo pridržal na krovu moštvo in odklonil vsako pomoč

rekši, da je nečastno za mornarja, zapustiti ladjo in da mora poveljnik z moštvom deliti srečo in nesrečo ladje. Malo časa pred nesrečo so se čuli s „Palestra“ še klici: „Viva il re! Viva l' Italia!“ (Živio kralj! Živela Italija!)

Tako žalostna usoda Palestra zapečati grozno bitko, kakršne še niso videle morske pene.

* * *

Kakor je bila bitka nepopisljivo huda, tako nepopisljivo je bilo po bitki veselje. Sladka zavest izpolnjene dolžnosti ze poraja v srcu našega mornarja; pozabljeno je vse prestano hudo in gorje. Nebo se zopet zvedri in prikaže zlato solnce v svoji dijamantni opravi, da obseva junško avstrijsko mornarico, ki stopa lahnim korakom v viško lukko sredi gromornih klicov „Hura“ in sredi splošnega veselja. Erzherzog Ferdinand Max, ki je bil v boju vedno prvi, stopa sedaj zadnji. Zastave pozdravov in zmage se vijejo sedaj ondi, kjer so malo minut poprej viseli znaki smrti in pogube. Glasbe svirajo najlepše koračnice in poskočnice.

Diven je bil prizor, ko so se pomikale naše ladje v lukko. Streljanje z vseh utrd in „živio“-klici so pozdravljali prihajajoče junake, osobito pa Tegetthofa, ki je bil do solz ginjen.

Prebivalci pozabljajo na prestani strah in zapuščajo kolibe in skrivališča. Moški in ženske, staro in mlado, vse drvi v Vis. Med streljanjem

topov, možnarjev in pušk, med zvonjenjem in srčnimi sprejemi pozdravljajo tudi oni z belimi robci in zastavami slavodobitne naše ladje, ki so se ravnokar usidrale v krasni viški luki. Drug drugemu čestita, vsakomur utripa srce veselja in mnogim rose oči zbog radosti. Oče objema sina, sin očeta, mati pritiska strastno svoje dete na srce, hči pa se oklepa matere; vse se objema in poljubljuje.

Deklice spletajo vence in trgajo rože, da pospo ž njimi prve junake, ki stopijo na suho. Redovniki odpirajo cerkve in med prižiganjem dišečega kadila pojo slavo Gospodu vojskних trum.

Tudi v Komiži in po bližnjih otokih zavlada nepopisno veselje. Hiše in cerkve se okitijo z zastavami, pobožno ljudstvo pa hiti v božji hram, da se tam Bogu zahvali za slavno zmago.

Ganljiv je bil trenotek, ko je dvignil Tegetthof v viški luki zbranim ladjam s svoje admiraljice znak (signal): Hvala vam, bratje, ki ste se proslavili! — Nikdar še ni bilo slišati jačjega „Živio“ nego takrat. Še celo ranjenci so ob tej priliki dvigali svoje slabotne roke velikemu junaku v pozdrav.

* * *

Do pozne noči se je videlo s Huma sovražno brodovje, ki se je sramotno bližalo Jakinu, od koder je pred štirimi dnevi odšlo oholo in ponosno.

Edina „Stella d' Italia“ je ostala v našem morju, da išče in rešuje utopljenca. V resnici jih je nekaj rešila, ki so se čvrsto držali kosov polomljenih jarbol, desk izgorelega Palestra in drugih ostankov strašne katastrofe. Tudi naši dve ladji Dalmata in Elisabeth sta iskali celo noč utopljenca in jih tudi nekaj rešili.

Tegetthof je mislil, da se sovražnik povrne in zato odredil, da pod kotli ne smejo pogasiti ognja in poškodbe čim preje popraviti, da bodejo ladje drugo jutro zopet pripravljene za boj.

Mrtve so pa prenesli z veliko častjo v cerkev sv. Jeronima, da se jih drugi dan svečano pokoplje.

* * *

Istega večera je poslal Tegetthof po parobrodu „Stadium“ v Spljet brzojavko na cesarja na Dunaju.

To brzojavko, kakor tudi pozneje nekatere izvirne spise, priobčimo doslovno, da zadobi cenjeni bralec pravo in jasno sliko tega znamenitega boja.

Vis, 20. julija 1866.

Poveljnik avstrijskega brodovja, kontre-admiral baron Tegetthof, Njega Veličanstvu Cesarju na Dunaju.

„Zjutraj sem zadel pod Visom sovražno brodovje. Imelo je 32 ladij, med njimi »Affondatore« in enajst oklopnih.

Med bojem udari Erzherzog Ferdinand Max na sovražno oklopnico in jo potopi. Druga je zletela v zrak.

Štiri oklopnice so obkrožile vašelj »Kaiser«. Ta pa odbije vse štiri. »Kaiser« je pri tem izgubil dimnik, jambor in bompres ter ima 22 mrtvih in 82 ranjencev. Mrtvi so tudi kapitan vašlja Henrik pl. Klint, Friderik baron Moll in alfijer fregate Robert Proch. Težko ranjeni so: tenenta vašlja Josip Frank in Fran baron Minutello; alfijera pl. Hugo Pogatschnigg in Ferdinand Hebardt. Lahko ranjeni: kapitan pl. Karol Kern; tenenta pl. Julij Steiskal, Erman baron Spaun in kadeti mornarice: In. Mader, Vid Sambucchi, Edvard Hanslik, Avgust Süß in Hlaschek.

Komodor Petz ima lahko rano na obrazu.

Od moštva — brez Kaiserja — je 10 mrtvih in 42 težko ranjenih. Rane so prizadete največ vsled puškinih strellov in samokresov.

Poškodbe so razun na Kaiserju neznatne. Sovražne kroglice so prevrtale topničarke. Brodovje je popolnoma sposobno za boj. Moštvo je najboljše volje.

Po dveurni bitki smo porazili sovražnika in osvobodili Vis.

Včeraj so štiri sovražne oklopnice naskočile viško luko, toda baterije s suhega so jih pognale v beg.

Ker so streljale oklopnice na Lloydov parobrod »Egitto«, spustil ga je poveljnik ten. pl. Stretti v morje in ga tako rešil.

Posadka je odločno odbila tri izkrcanja pri Komiži.«

* * *

Tako se je raznesla bliskoma po celem svetu vest o slavni zmagi junaških naših mornarjev nad silnimi Italijani. Junaškemu vodji in njegovemu moštvu so povsodi prirejali burne ovacije. Po celi Dalmaciji so se vršile ljudske veselice in slavnosti.

Med tem stopa pobiti Persano v Italijo, ki je presenečena vsled grozne resnice. Ko je stopilo brodovje v jakinsko luk, kjer ga je čakalo ogorčeno in razjarjeno ljudstvo; Affondatore, ki je bil sam dovolj močan, da vse naše ladje potopi, utone sramotno sredi mestne luke. Italijani si zakrijejo oči, da ne vidijo te sramote, nesrečnega Persana sprejmo pa na nečuven način z vsakovrstnimi psovkami in zasramovanjem.

Tako gine strahopetnost pred junaštvom!

VIII.

*Mrtvi vojaki na ladjah. — Ranjenci na ladjah.
Mrtvi vojaki na kopnem.*

Evo imena slavnih mučenikov viškega boja; imena ki so vsekana v drag kamen in napisana z zlatimi črkami v zgodovini viške slave.

Mornarica.

I m e	rojstni kraj	služba	ladja	sta- rost
Henrik pl. Klint	Švedsko	kapitan vašlja	Novara	45
Henrik bar. pl. Moll	Roveredo	" "	Drache	37
Robert Proch	Dunaj	alfijer vašlja	Kaiser	22
Ivan Svičarevič	Vis	nostr. III. r.	"	36
Matej Lenac	Lovrana (Dalm.)	" I. r.	"	36
Drag. Königsbauer	Maribor	mašin. I. r.	D. Juan d'Austria	26
Avguſt Arnold	Požun	gabijer	Donau	26
Ivan Šember	Medodolac	mornar III. r.	Kaiser	24
Franc Nuklič	Cres	" II. r.	"	41
Luka Ivan Hure *	Brusje (Hvar)	" III. r.	Novara	22
Josip Furlan	Benetke	" III. r.	"	22
Josip Despora	Reka	" III. r.	"	21
Prokop Kaniuk	Marmaros	morn. infant.	Erzh. Ferd. Max	29
Vekoslav Spadotin	Udine	" "	Kaiser	29
Ivan Jerkovič	Nabrežina	mornar II. r.	"	21
Lazar Borović	Vučivica	" III. r.	"	27
Šimen Tebaldi	Drniš	" III. r.	"	25
Matej Šenta	Spljet	" III. r.	"	24
Ang. Demenighetti	Chioggia	" III. r.	"	26
Peter Polovinič	Kotor	" III. r.	"	26
Ilija Kostić	Otošić (Spljet)	" III. r.	"	27
Anton Stanič	Nerežišče	" III. r.	"	21
Peter Benković	Spljet	" III. r.	"	22
Henrik Busetto	Chioggia	" II. r.	Novara	26
Ivan Ivanković	Dobrenj	" III. r.	Kaiser	21
Vekoslav Marchesan	Benetke	" I. r.	"	25
Pavel Ziemansky	Galicija	morn. infant.	"	30
Vazo Kluzewsky	Galicija	" "	"	29
Ivan Pavličević	Makarska	mornar III. r.	"	21
Matej Boranello	—	morn. infant.	Adria	—
Franc Soič	Istra	mornar III. r.	Kaiser	21
Ivan Kvokal	Brin	" I. r.	Novara	25

* Temu je bila odbita glava. Ko drugi dan njegov oče pride v Vis, prime mrtvo sinovo glavo, jo poljubljuje z gorečimi poljubi in opere z vročimi solzami.

Tu navedemo imena onih junakov, ki so bili v tem boju ranjeni:

I m e	služba	ladja	težko ali lahko
Fr. bar. de Minutillo	tenent vašlja	Erzh. Ferd. Max	težko
Josip Frank	" "	"	"
Hugo Pogatschnigg	alfijer vašlja	"	"
Ferdinand Hebardt	" "	"	"
Karol Kern	kapitan vašlja	Salamander	lahko
Julij Steiskal	tenent vašlja	"	"
Erman bar. de Spaun	" "	"	"
Ignacij Mader	morn. kadet	"	"
Vid Sambucchi	" "	"	"
Edvard Hanslik	" "	"	"
August Süß	kapitan vašlja	"	"
Anton pl. Petz	krmlar III. r.	Kaiser	I. na licu
Franc Seman	corp. infant.	Ferd. Max	težko
Vekoslav Pisek	" "	"	"
Venceslav Kordula	mornar III. r.	"	lahko
Peter Kuzmič	" II. "	"	"
David Pičman	armajol	"	"
Franc Pelant	mornar I. r.	Prinz Eugen	"
Franc Viezzoli	" II. "	Drache	težko
Jurij Bognolo	" III. "	"	"
Tomaž Pabo	" III. "	"	"
Franc Grbac	" III. "	"	"
Nikolaj Versajko	gabijer	"	"
Luka Škopinič	mornar I. r.	Salamander	lahko
Anton Filiputti	" III. "	"	"
Anton Desetti	" III. "	"	"
Anton Čošič	" III. "	"	"
Dominik Bruzina	morn. infant.	"	"
Josip Petonyezin	" "	"	"
Dominik Sumilar	artil. I. r.	D. Juan d'Austria	"
Josip Kalfa	morn. I. r.	"	"
Gustav Frühlinger	" II. "	"	"
Ivan Verbora	arz. del. III. r.	"	"
Franc Zanetti	kvartirmojst.	Kaiser Max	"
Marko Sablić	mornar I. r.	"	težko
Jurij Zakaj	" II. "	"	lahko
Petar Pettani	pilot I. r.	Kaiser	"
Josip Budva	čubar	"	težko
Matej Buković	krmlar I. r.	"	"
Ivan Pindulić	" II. "	"	"
Vicko Viranello	kvartirmojst.	"	"

I m e	služba	ladja	težko ali lahko
Dominik Balazin	gabijer	Kaiser	težko
Peter Ghezso	morn. I. r.	"	"
Anton Ciosotti	" I. "	"	"
Josip Colombo	" I. "	"	"
Tomaž Potić	" I. "	"	"
Josip Scarpa	" II. "	"	"
Franc Fahn	" II. "	"	"
Marko Fabijanič	" III. "	"	"
Josip Sambo	" III. "	"	"
Anton Alduk	" III. "	"	"
Matej Stanić	" III. "	"	"
Šefan Solić	" III. "	"	"
Matej Meštrović	" III. "	"	"
Anton Busetto	" III. "	"	"
Jakob Pastović	" III. "	"	"
Marin Matović	" III. "	"	"
Srećko Purina	" III. "	"	"
Šimen Marković	" III. "	"	"
Andrej Busetto	" III. "	"	"
Ivan Bonačić	" III. "	"	"
Šimen Lucev	morn. infant.	"	"
Ivan Bosniček	morn. I. r.	"	"
Ivan Soković	" I. "	"	lahko
Lovro Penso	" II. "	"	"
Anton Gavanjin	" II. "	"	"
Anton Grubić	" II. "	"	"
Cvetko Lupić	" II. "	"	"
Vekoslav Riminotti	" II. "	"	"
Anton Piazon	" III. "	"	"
Ivan Boschiero	" III. "	"	"
Gregor Bovolenta	" III. "	"	"
Gregor Kovačević	" III. "	"	"
Peter Obrator	" III. "	"	"
Jakob Juran	" III. "	"	"
Ivan Baldin	" III. "	"	"
Mihael Gregorič	" III. "	"	"
Šimen Kurabaca	" III. "	"	"
Ilija Erceg	" III. "	"	"
Marko Martinović	" III. "	"	"
Anton Rigović	" III. "	"	"
Anton Rizvan	" III. "	"	"
Anton Cendič	" III. "	"	"
Šimen Popović	" III. "	"	"
Jurij Sikić	" III. "	"	"

I m e	služba	ladja	teško ali lahko
Arman Grubinić	morn. III. r.	Kaiser	lahko
Vicko Bobo	" III. "	"	"
Luka Gersac	" III. "	"	"
Franc Bilaver	" III. "	"	"
Santo Rosetti	" III. "	"	"
Vicko Vianello	" III. "	"	"
Dominik Scavelli	" III. "	"	"
Jurij Barić	" III. "	"	"
Ivan Lucinov	tambor	"	"
Vekoslav Berti	mašinist I. r.	"	"
Josip Sivić	morn. infant.	"	"
Adam Baiza	trobentač	"	"
Franc Madeire	morn. III. r.	"	"
Matija Modum	" III. "	Novara	teško
Andrej Pavletić	" III. "	"	"
Maks Vidali	" III. "	"	"
Pavel Pivić	nadkrmlar	"	"
Ivan Foretić	morn. III. r.	"	lahko
Nikolaj Matelan	" III. "	"	"
Vekoslav Allegretto	" III. "	"	"
Inoncencij Dangvo	" III. "	"	"
Josip Dadić	" III. "	"	"
Josip Hauser	" III. "	"	"
Marko Batistić	" III. "	"	"
Josip Ivanović	" III. "	"	"
Josip Checco	" III. "	"	"
Ivan Solić	morn. infant.	"	"
Ilko Jakovinić	" "	"	"
Anton Silvestri	artil. II. r.	"	"
Franc Knobloch	gabijer	"	"
Vekoslav Spinčić	arz. del. I. r.	Schwarzenberg	teško
Franc Basić	" " III. "	Adria	"
N. Bogazon	morn. infant.	"	"
Josip Dudek	mornar I. r.	"	"
Anton Pilepić	morn. infant.	"	lahko
Maks Gunfrejov	arz. del. II. r.	"	"
Josip Sbisà	gabijer	"	"
Aleksander Wunsch	morn. II. r.	Donau	teško
Josip Filipo	" II. "	"	"
Franc Stuparić	" II. "	Elisabeth	"
N. Barselović	" II. "	"	"
N. Mihojović	" II. "	"	lahko
Franc Pittner	" II. "	"	"
Ivan Blašić	morn. infant.	"	"

Skupna izguba mornarice: 32 mrtvih, 49 težko in 83 lahko ranjenih. Skupaj 164 mož.

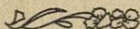
Posadka.

I m e	rojstni kraj	služba	utrdba	starost
Anton Dimitrović	Obrovac	vojak 9. stot.	Schmidt	22
Marko Sovulj	Omiš	" 9. "	"	21
Štefan Hoszak	Ogrsko	" 9. "	"	28
Franc Mersel*	Kranjsko	" 9. "	"	22
Venceslav Suser	Češko	" 9. "	"	21
Nik. Denyszeziuk	Galicija	" 9. "	"	25
Filip Addoczuk	Bukovina	" 9. "	"	28
Franc Roksz	Galicija	" 9. "	"	28
Teodor Rziylak	"	" 9. "	"	28
Andrej Ožegović	Hrvaško	" 9. "	"	26
Cvetko Stritzl*	Ljubljana	topn. 5. "	"	28
Drag. Schneider	Češko	" 5. "	"	23
Ignacij Hanić	"	" 5. "	"	22
Imbro Biskup	Hrvaško	podtopn 3.st.	"	25
Franc Hockanf	Češko	" 3. "	"	22
Prokop Krejci	"	voj. sluga	"	22
Josip Pavlenić	Hrvaško	podtop. 5. st.	"	24
Josip Balaska	Ogrsko	vojak 4. stot.	Gospina	25
Ivan Lögl	Štajersko	poddes. 3. st.	Georg	32
Franc Liebscher	Češko	topn. 3. stot.	"	25
Venceslav Legner	"	" 3. "	"	31
Štefan Komič*	Kranjsko	" 5. "	Mamula	29
Matija Karpf	D. Avstr.	" 5. "	"	30
Ferdinand Fritz	Češko	" 3. "	Georg	31

Skupna izguba: 24 mrtvih; 1 smrtno ranjen (Ivan Schuss iz Češkega, ki je umrl dné 22. julija 1866); dva častnika in 68 mož pa lahko ranjenih. Skupaj 95 mož.

* Kakor drugi slovanski narodi, bili so tudi Slovenci v tem boju zastopani, ki so se istotako hrabro borili in bili odlikovani.

Ostanki junakov, ki so jih našli v bateriji Schmidt, shranjeni so na angleškem grobišču, blizu zapaljene smodnišnice, na poluotoku Sučurju.

IX.

Pogreb padlih junakov. — Tegetthofovo povišanje. — Veselje in čestitke. — Slovani so levi. — Tegetthof se pismeno zahvali mornarici. — Odhod brodovja. — Ljudje in razni predmeti rešeni iz valov. — Pisma K. Boggija. — Najdene kroglice in nesreče. — Dalmatinski namestnik deli nagrade v Visu. — Hvala viškemu ljudstvu. Namestnik v Komiži.

Napočil je 21. julij. Dan poprej je bilo vse v veselju, danes pa marsikdo plaka na grobu padlih. Tu leži mladost v cvetju, to so sinovi, na katere so njih očetje stavili vso nado in up; zaman pričakujejo roditelji njih vrnitve iz boja. In ti dekle, ki si pripravila šopek dišečih rož, da ž njimi okrašiš prsi vrnivšega se zaročenca, položi venec na grob, kamor polože njega. Danes spuste v rahlo viško zemljo trupla onih, kojih spomin bode živel, dokler bodo srebrni morski valovi obdajali viški otok.

Z vseh ladij so prišli na suho častniki, moštvo in Tegetthoff s spremstvom. Vsi stopajo na Prirovo, za njimi pa meščani, da se tudi oni udeleže

pogreba. Tisoč in tisoč vojakov stoji v vrstah od cerkve sv. Jeronima pa do pokopališča. Cerkev sv. Jeronima je zavita v črno sukno. Sredi cerkve stoji 17 rakev, v katerih so shranjena trupla mrtvih mornarjev. Na vsaki rakvi je cesarska zastava in lavorov venec.

Po svečanih molitvah in obredu napoti se sprevod na pokopališče. Dragocene rakve nosijo vojaki, ob straneh pa jih spremljajo častniki. Sedem godb igra žalostinke, zvonovi pojo povseh cerkvah, na vseh 27 vojnih ladjah se pa v znamenje spoštovanja do padlih razobesijo cesarske zastave in v zadnji pozdrav ustrele iz vseh topov. Vsakdo je žalostno ginjen pri tem prizoru, a Tegetthofu, ki stopa prvi za rakvami, kapajo solze na lice in obleko.

Ko so spustili rakve in ž njimi drage ostanke nepozabnih junakov v črni grob, kjer bodo odslej rastle viške palme in njih kosti škropile pene jadranskega morja, vzdihne marsikdo po tihem: Z Bogom, verni tovarši, z Bogom junaki! Lahka vam zemlja na viškem otoku, a večni vam spomin v naših srcih in srcih potomcev.

* * *

Katal. prosvetno društvo
v MENGŠU

Ko se je na Prirovu vršil ta ganljivi in svečani obred, pripeljelje se v Vis na parobrodu Venezia namestniški tajnik knez Bonda. Takoj se izkrca in pridruži sprevodu na Prirovem. Ko je duhovnik izrekel zadnji „amen“, približa se k Tegetthofu,

ga pozdravi v vladinem imenu in vroči radostno brzojavko, s katero ga cesar imenuje vice-admiralom mornarice, to je, poviša ga v najvišjo ondašnjo vojaško čast.

Malo pozneje dvignejo na vseh ladjah svečanostne zastave in znake, topovi zagrmе, nato pa zaori iz tisoč grl srčni „Živio Tegetthof!“ in „Živio cesar, ki ga je odlikoval!“

Tegetthof je od vseh strani prejel iskrenih in toplih čestitk. Ko mu čestita tudi viški načelnik, spregovori Tegetthof te-le pomenljive besede: „Lahko je zmagati z vašimi slovanskimi levi.“ Nato je izdal na svojo mornarico sledeče povelje:

Viljem pl. Tegetthof, kontreadmiral.

Viška luka, 21. julija 1866.

Že včeraj sem se mornarici z znaki zahvalil za hrabro obnašanje v boju, kar bode z zlatimi črkami zapisano v zgodovini naše mornarice.

Pred nami je bil močen sovražnik, toda z junškim in složnim izvrševanjem dolžnosti poveljnikov, častnikov in moštva, osvobodili smo že obkoljeni viški otok in prisilili sovražnika, da zapusti z velikimi izgubami za sedaj naše morje. Lahko smo ponosni na včerajšnji dan; če pa se s sovražnikom zopet spoprimemo, borili se bomo z uverjenjem, da njegovo premoč v številu ladij, v moči in kakovosti topov izjednači hrabrost avstrijskih mornarjev.

Dasiravno moramo čakati na poročila pojedinih ladij, da ocenim znamenita in zaslužna dela in jih pozneje predložim Presvetlemu v odobrenje, mislim, da mi je dolžnost in da s tem pogodim misli cele mornarice, če takoj pohvalim komodora Petza in fregatnega kapitana barona Sternecka kot junaka nad junaki.

Imena naših bojnih tovarišev, ki so z življenjem plačali Najvišje priznanje, ostanejo globoko zapisana v naših hvaležnih srcih!

Hura cesarju!

Tegetthof, l. r.

Dodatek:

S čuvstvom žive hvaležnosti radi prejetega in nezasluženega dokaza Najvišje milosti in z uverjenjem, da sem dolžan to storiti vsled odličnega poguma poveljnikov, častnikov, kadetov in moštva, priobčim sledečo brzojavko:

Cesar vice-admiralu Tegetthofu v Visu.

»Jaz Vas imenujem viceadmiralom. Moja zahvala častnikom in moštvu junaškega mojega brodogoja. — Čakam na predlog za odlikovanja.«

*

*

*

Ob 8. uri zvečer je odšlo brodogoja iz viške luke proti Fažanu. Na bregu ga je pozdravljalo v slovo prebivalstvo celega otoka. Ko so dospeli v Fažan, sprejeti so bili z nepopisljivim veseljem in navdušenjem.

*

*

*

Dné 21. julija priplavallo je do Oključne 13 italijanskih ponesrečencev Re d' Italia. Borili so se s smrtjo več ur v morskih valovih in končno dosegli kopno. Oključani so jim dali nekaj obleke in jih tako na pol gole, sestradane in izmučene do smrti, poslali v Vis. Tam so jih sprejeli kot svoje brate in z ostalimi oddali na odrejeno mesto.

Istega dne so potegnili Komižani iz morja več stvari, ki so pripadale sovražniku. Med temi predmeti našli so pištole, knjige, žlice in vilice s kraljevim grbom, skrinjo, v kateri je bil arhiv italijanskega brodovja s službenimi spisi Persana, kralja in ministra. Neki častnik je vlovil kapo Komend. D' Amico. Razun tega so potegnili na suho tudi veliko ladjo za izkrcavanje, v katero bi šlo nad 350 ljudi, in dve okusno izdelani ladjici, od kojih je jedna pripadala Re d' Italia. Našli so tudi mnogo zlomljenih ladjinih delov.

Med najzanimivejše stvari pa spada majhen zaboj s pismi, ki jih je pisal Karol Boggio*) z nesrečnega Re d' Italia svoji ženi, prijateljem in ministru Depretisu. Tu jih navedemo doslovno, ker so v resnici zanimiva. Nekaterе besede so nečitljive, ker je morska voda prodrla v zaklop-nico in namočila papir.

*) Boggio je bil rojen v Turinu l. 1827. Bil je doktor prava in profesor na vseučilišču v Bologni, kjer so mu njegovi učenci postavili spominsko ploščo. Napisal je veliko zgodovinsko-političnih knjig in si kot publicist pridobil veliko slavo. Bil je poslan z brodovjem, da bi vladal kot začasni namestnik nad osvojeno Dalmacijo. — Vsa najdena pisma so dostavili njegovi tužni materi.

I.

Mila moja!

*Z Re d' Italia, na vidiku Visa,
torek, 17. julija 1866, po noči.*

Jutri zarano se bo vršila prva bitka. Ko prejmeš to pismo, misli si, da sem se junaško obnesel in da me je Bog ohranil mili obitelji. — Včeraj smo odšli iz Jakina z nakano napasti in osvojiti Vis.

Vis je ključ vstočne obale jadranskega morja; Benečani so ga imenovali »Gibraltarjem« teh krajev.

Po izvestju vrhovnega čelnika Komend. D' Amico, ki se je vtihotapil z oprezno smelostjo danes zjutraj v Vis, smo izvedeli, da ima Vis 2000 mož posadke in 60 na raznih trdnjavah.

Trdno smo prepričani da zmagamo. Moštvo čaka nestrpno boja.

Ako nam bo šlo od roke in se ta napad posreči, gremo še nad druga mesta, ki so važnega pomena. Upam z božjo pomočjo, da se proslavim.

Teh par vrstic Ti pišem, da dokažem, da vedno mislim nate in na rodbino. Sedaj grem k počitku, kajti ob treh zjutraj moram z orožjem v roki na svoje mesto.

Poljub Tebi, moji materi, Vidi in Italu.

A jutri, upanje v opravičenost svojega delovanja in nebeško zaščito

Tvoj

Karlo.

Sreda zjutraj, ob 5. uri.

Sladko sem spal od enajstih do polu štirih, Boben me je zbudil. Nebo ne more biti čistejše in morje ne mirnejše, nego je danes zjutraj. Boj se začne med 9. in 10. uro.

Javiti moram admiralu, da bi bilo umestno pospešiti kosilo, ki je navadno ob pol 11. uri.

Te podrobnosti Ti javim, mila moja Gianina, da se za sedaj uveriš, da ni povoda k vznemirjenju.

Ob enajstih dopoldne.

Bojna trobenta poje. Še ena misel k vam, mili moji in k božjemu varuhu.

Sedem ur neprestanega streljanja. Samo naš Re d' Italia je izpalil 1300 topometov. Avstrijska posadka se brani s čudovito srčnostjo. Boj se jutri nadaljuje. Nadejali smo se, da danes dokončamo in bili bi morda res, če bi nam ostali pomagali. Napadali smo tri kraje in bili razdeljeni v tri oddelke: prvemu je zapovedoval Persano, drugemu Vacca, a tretjemu Albini. Poslednji je imel četo za izkrcavanje. Naša naloga je bila naravno — — — — najtežavnejša. Jurišali smo luko Sv. Jurija, ki jo branijo štiri trdnjave. Ob treh smo pognali v zrak smodnišnico, ob polu petih so pa morale umolkniti tri trdnjave. Mislili smo, da Vis pade, kar začujemo, da nista ničesar opravila ostala dva oddelka.

Streljali smo do pol 7. ure; nato sta nas nadomestili dve drugi ladji, ki sta nadaljevali boj do mraka.

Trideset sovražnih granat je razpočilo na krovu blizu krmila, kjer mi je mesto. Ena je padla tik nas, a niti jaz niti kdo mojih tovarišev ni bil zadet.

Na ostalih ladjah je do sedaj dvanajst ranjenih in štirje mrtvi.

Ob pol 12. uri po noči.

Napadeni kraj žari radi ognja naših topov, ki je užgal gozde in travo. — Prizor je diven, a tudi boj na topove je bil veličasten. Sedaj končam popis. Zahvaljujem se Bogu, ki me je tako očividno rešil pogina v smrtni nevarnosti. Ravnokar se razpravlja, kaj storimo jutri. Najbrže se bodo žalibog prepričali, da je vsak napad nemogoč. Bojim se, da se Persano ne uklone. To bi bila njegova in naša sramota. Odločnost njegova, ki jo je kazal ves čas, me pa tolaži. Javljeno nam je, da hiti Tegetthof Visu na pomoč. V tem slučaju bi izkrcanje moštva ne bilo umestno.

Četrtek, 19. julija, ob 7. uri zjutraj.

Ob šestih mi je rekel admiral: »Ob pol 7. uri namerimo topove proti Visu, toda — — — — — ne bomo odjenjali, dokler ne izvršimo svojenealoge.«

Ne boj se, ampak bodi pripravljena na brzojavno obvestilo, da smo zmagali.

Poljub Tebi, materi, Vidi in Italu!

Tvoj

Karlo.

II.

Dragi — — — — —

Včeraj sem napravil prvi poizkus! Sedem ur so deževale granate in bombe.

Mi sami na Re d' Italia smo izstrelili 1300 strelov. Pomisli koliko tisoč vsi skupaj. Nepopisen je hrup in grom.

Obnašanje častnikov in moštva je izvrstno. Imamo nekaj škode ali ne veliko.

Tudi jaz sem bil v nevarnosti. Prva stotnija Manorso je bila vsa navdušena, ko je videla svojega kapitana oblečenega v opravo naše »Narodne straže«. — Večja nevarnost nam preti od Tegetthofa, s katerim se spoprimemo (mogoče že v kratkem), toda zaupamo v Boga. — V ostalem sem vesel in poln nade.

Prejmi pošteno in srčno desnico; priporoči me prijateljem in ljubi

svojega

P. K. Boggia.

III.

Viške vode, 19. julija 1866.

Predno bode~~te~~ prejeli to pismo, že morda izveste brzojavnim potom, da je naše brodovje zm~~ag~~alo in osvojilo viški otok.

To je naravni jadranski »Gibraltar«, ki dominira morski vhod na vzhodni strani, kakor otočje T emiti zapadno obalo.

Za Vis so se za časa samovlade in cesarstva nemilo borili Angleži in Francozi.

Angleži so Vis dobro utrdili, Francozi so pa pri tem izgubili mnogo ljudi in enega generala. Njegovo osvobojenje bo za Italijo velikega pomena, kar je vsakemu znano.

Italijansko brodovje vstrahuje jadransko morje po dogodku dne 27. junija, ko se je Tegetthof umaknil pred našimi in se ni ganil niti iz Pulja niti iz Fažana, ker se je bal napada.¹⁾

Osvojenje Visa bo utrdilo naše gospodstvo tudi v bodoče.

Včeraj, 18. julija okoli 11. ure dopoldne je bilo brodovje blizu otoka. Kom. D' Amico je obšel obalo z veliko smelostjo in v resnici občudovanja vredno opreznostjo ter poizvedel, da ima otok okoli 2500 vojakov in da je močno utrjen.

Brodovje se razdeli v tri dele. Prvemu zapoveduje admiral Vacca, ki bo napadel komižko luko, katero branita dve bateriji in ena trdnjava. Drugemu oddelku je poveljnik Albini, ki bo izkrcal moštvo v Rukavcu, katerega branita dve utrdbi. S tretjim oddelkom pa razpolaga Persano. Njegova naloga je najtežja, ker ima zavzeti luko Sv. Jurija, ki jo branijo štiri trdnjave in dve bateriji.

¹⁾ To ni res. Pač pa je Tegetthof stopil pred jadransko luko, da razvidi in podraži italijansko brodovje. Tu je čakal sovražnika 2 1/2 uri, a nikdo si ga ni upal napasti. Sovražnik se je v lastni luki zavaroval in potisnil.

Ob pol 12. uri se začne ogenj, ki se nadaljuje brez prestanka do pol 8. ure zvečer — — — — — izgubljene — — — — — dveh je pognalo v zrak sovražno smodnišnico — — — — — $\frac{1}{2}$ je padla druga in z njo trdnjava in zastava — — — — — ki je bila dvignjena: ob petih so bile vse — — — — — trdnjave luke Sv. Jurija — — — — — razvaljene, imele so topove — — — — — umolknjene, razun — — — — — jednega samega na vrhu brega ali — — — — — kaka dva topova in oddala strel — — — — —

Ni mogoče popisati poguma, vstrajnosti — — —
moštva. Vsaka — — — — — pozdrav z vzklikom
— — — — — smodnišnica se razleti. — — — — —
„hura“ po vseh ladjah v — — — — — od San
Martino — — — — — iti v luko in postavi se
— — — — — odgovarjajoč sovražnim trdnjavam
— — — — — padla bo — — — — — radosti — — — — —
Avstrijcev je divna — — — — — vrniti se tri- ali
štirikrat — — — — — jih nadomestiti in na-
daljevati — — — — —.

Kar naenkrat se Re d' Italia približa na 400 m k trdnjavi in začne nanjo sipati združeni ogenj topov „Armstrong“ in kroglice — — — — — metati 107 — — — — — neprestano. — Verujte mi, to je bila — — — — — lepa glasba. Zidi in nasipi se pretvorijo v razvaline.

Avstrijski streli junaško zadevajo. Njihove granate igrajo peklenko kolo okrog krova pri krmilu, kjer je moje bojno mesto. Na žalost imamo več mrtvih in ranjenih kakor tudi močne oklopnice.

IV.

Dragi Depretis!

Obljubil sem, da Vam kdaj poročam o svojih utisih in radi tega uporabim prvo priliko, ki se mi nudi.

Nadejal sem se včeraj do 5. ure, da Vam brzojavim: Vis je naš. Bili bi gotovo to brzojavko prejeli, če bi bila Persana dva admirala bolje podpirala, osobito Albini. Dovolj bi bilo, če bi bila ostala dva toliko storila, kot je Persano.

Zajadrili smo proti Visu brez zemljevida otoka in brez 1200 mož za izkrcanje, kar (ostane naj med nama) ne zapopadem, zakaj jih nam niste poslali.

D' Amico se je ukrcał na Messaggiere in z angleško zastavo odvažno obšel vse luke na otoku, da pregleda trdnjave. On je spojil srčno smelost z lokavo opreznostjo.

Drugi dan smo bili vznemirjeni, videč, da se še ne vrača. Okoli 1½6 h se nam prikaže Messaggiere. D' Amico nam javi, da ima otok 2000—2500 mož posadke in da so utrjene luke Sv. Jurij, Rukavac in Komiža. V prvi so štiri trdnjave, jedna zelo visoko, v ostalih dveh pa po dve bateriji na višini. Zagotovil nas je, da so naše sile obilne za tako podjetje. Albini je prišel na našo ladjo in hotel Persana odvrniti od napada, rekši po Paulucciju, da je Vis „jadranski Gibraltar“. Persano se pa ni uklonil. Naskočili smo včeraj okoli 11. ure. Vacci je bilo ukazano, da napade Komižo, Albini pa, da se izkrca v Rukavcu.

Persano pa si je izbral s sedmimi oklopnici najtežji posel, ker naskoči luko sv. Jurija in njene utrdbe.

Ob treh so razrušene umolknille vse trdnjave razun brzojavne, ki je imela samo dva topova — — — . Mislili smo stalno, da je zmaga naša, kar začujemo ob treh, da je Vacca ostavil in zapustil svoje mesto, ob petih pa, da Albini ni nič storil in niti poskusil ni, da se izkrca — — — — — . Povem Vam, da je Albini boječ se težav, najbrže že v začetku imel namen, da ne poskusi ničesar. Tako je bil naš vspeh samo polovičen in ker nismo izkrcali moštva, tudi otoka nismo mogli zavzeti. Persano je mislil napad ponoviti v mraku ali pa rano zjutraj; zvečer pa pride Sandri in mu javi, da je izvedel od — — — — — da je bil Tegetthof, predno so presekali brzojavno žico, o našem početju obveščen in je odgovoril: „Ne udajte se, jutri sem tam!“ Nato je pozval Persano k sebi Mariala in Ruffinija in jima rekel, da odsvetuje izkrcanje. Navzlic temu sem jaz ugovarjal Persanu, toda on mi pripomni, da ako izkrcamo 1200 mož proti 2000 mož močnemu sovražniku, oslabimo na ta način svoje topništvo; če bi pa Tegetthof prišel, bili bi v veliki zadregi, ker bi izgubili celi dve uri, predno bi moštvo zopet ukrcali in razdelili po ladjah. S tega razloga smo odgodili izkrcavanje; pravim: samo odgodili, ker ga bomo izvršili zvečer. Danes je prišel Affondatore s tremi fregatami; zato smo prepričani, da je Vis naš, pa naj pride Tegetthof kadar hoče. Jutri bo zaplapolala naša trobojnica

nad viškimi utrdbami. Če se ne udarimo s sovražnim brodovjem, bomo šli še nad druga mesta.

Treba, da govorim resnico: sovražni odpor je sila močen. Premda so trdnjave porušene, topovi umolknjeli, smodnišnice zapaljene, ogenj — — — — — ne da se preplašiti.

Vaš ponižni dopisnik, ki je stal na krovu pri krmilu od 11. ure dopoldne do polu 7. ure zvečer, je imel, pijemontezko rečeno »tirate verdi« — — — — — s točo granat, ki so istodobno svirale in plesale. Moji sodrugi so na krovu peli v krogu: »Dignus es entrare« — a to mi je dosti. Vidite, da meni »honores non mutant mores«, ker Vam navzlic temu pišem.

Vrnem se k resnosti in ponovim ono, kar sem ustmeno rekel: Persana ne sodijo prav. On zasluži vse vladno in narodovo zaupanje. Ker se zaveda svoje odgovornosti, zato je tako oprezen; Vam pa je znano stanje brodovja pred osmimi dnevi. Vi zamorete, storite mu pravico. Vidite, da je na delu in primerjajte ga z ostalimi! Če bi bili drugi storili samo polovico tega, kar je storil on, bi bil Vis sedaj že v naših rokah.

Žal mi je, da mi primanjkuje časa in papirja, ali upam, da se mi še večkrat ponudi prilika, da Vam pišem in naznanjam radostne novice.

V viških vodah, 19. julija 1866.

Vaš

P. K. Boggio.

* * *

Na mnogih krajih po viškem otoku so našli ogromne kroglice sovražnih topov. Celo v Velikem polju, to je pet milj daleč od mesta, kjer so streljali Italijani, so našli tako kroglo. Pozneje so poslali kroglo v Zader, ki je tehtala 150 *kg*. To ogromno zrno ima v premeru 6 palcev, visoko je pa 10 palcev,

Gluhonemi Višan Nikolaj Marasović Matijev je delal na polju in našel veliko kroglo. Začne jo z motiko obračati, a krogla, ki je bila po naključju še polna, se vžge in raztrga nesrečneža v sto koscev.

Drugo kroglo so našli otroci blizu Sv. Duha in skakali okoli nje. Po poti mimo je prišel neki finančni stražnik, ko se naenkrat napolnjena bomba razpoči in raztrga stražnika.

Dne 23. julija stopi v viško luko nek „brigantin“ z italijansko zastavo z živežem in streljivom, misleč, da je Vis že v italijanskih rokah. Naši so to ladjo zaplenili kot bojni plen.

* * *

Dne 30. julija se pripelje v Vis dalmatinski namestnik Fran baron Filipović, da pohvali osebno junaške branitelje. Stopivši na suho, gre takoj na ravnico Sv. Duha, kjer je stalo vojaštvo v svečani opravi.

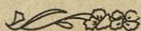
Sredi poljane je stal sedež, na njem pa zlate in srebrne svetinje, s katerimi je namestnik okrasil

prsa onih, ki so se v boju posebno odlikovali. Odlikovanih je bilo 60 oseb. Zaslužni kolonel Urs, vže vitez reda Marije Terezije, je dobil red železne krone. Zanimivo je bilo gledati, kako je namestnik nagradil vsakega posameznika in mu rekel pogladivši ga po ramenu: „Ejvala tí! Hajde i budi i unaprijeda srčan i vjeran!“ (Hvala ti! Iди in bodi tudi nadalje srčen in zvest.) Razun nagrađenih za hrabrost so bili tudi taki, katere je namestnik javno pohvalil radi junaškega obnašanja in prečital njih imena na glas. Ganljiva svečanost je končala z močnim „Živio“ vseh navzočih. Nato odide namestnik v bolnico — kakor že popreje v Zadru in Spljetu — da obišče ranjence in jim položi na postelje zaslužene svetinje.

Okoli 2. ure se je vršil na ladji „Venezia“, s katero se je pripeljal namestnik, sijajen obed častnikov in odlikovanih vojakov. Za mizo je bil tudi viški načelnik, kateremu je namestnik naročil, naj razglasi po vseh viških občinah prebivalcem vladino zahvalo za njih možato vedenje v prošlih težkih dneh.

Nekaj dnij potem obišče namestnik tudi Komizo, kjer so mu prišli nasproti zastopniki mestnih uradov in oblastev, z množico ljudstva. Med drugim reče načelniku Jakši: „Prišel sem v Komizo, da se Vam in vsem prebivalcem osebno zahvalim za vseobčno podpiranje za časa boja dne 18., 19. in 20. julija. Vaše rodoljubno vedenje proti vojakom je naredilo name najugodnejši utis in

sem vsled tega poročal o tem Svetli Kroni na Dunaju.“ Nato je obiskal občinski urad in cerkev ter razdelil med siromake obilno milostinjo.

X.

Tegetthofovo poročilo cesarju. — Nagradeni vojaki. — Nagradeni Dalmatinci. — Bojna svetinja.

Ko je vice-admiral Tegetthof prispel s svojim slavnim brodovjem v fažansko пристanišče, pošlje na Dunaj sledeče :

Službeno poročilo o viškem boju.

Visokemu uradu zbora glavnih Pomočnikov Njega Veličanstva na Dunaju.

Fažansko pristanišče, 23. julija 1866.

Usojam si predložiti sledeče kratko izvestje o viškem boju 20. tekočega julija.

Prej ne morem natančneje poročati, dokler ne dobim izvestja posameznih ladij. Brzjavke, ki sem jih prejel od c. kr. vrhovnega poveljstva v Zadru dné 19. julija, in mi javile, da italijansko brodovje bombardira Vis, so me uverile, da sovražnik nima namena odstraniti me iz Fažana, da bi imel potem prosto pot v severnem zalivu Adrije, ampak da hoče osvojiti otok.

Raditega sem opoldne istega dne odšel z brodovjem proti Visu. Dné 20. okoli sedme ure

zjutraj so mi javile straže, da vidijo mnogo parnikov; malo pozneje so nam pa izginili izpred oči vsled viharja s severo-zapada. Struja je bila tako močna, da so morale oklopnice II. razreda in fregatne oklopnice zapreti vratica. Čim smo se pa približevali otoku, pojenjal je veter in vzburkano valovje se je nekoliko pomirilo. Okoli desete ure se nebo zvedri. Tedaj zagledamo sovražnika pod Visom v dveh oddelkih, ki sta se hotela navidezno združiti. Kakor so nam pripovedovali pozneje ujetniki, so bile isti čas njihove lesene fregate pod Komižo, da ukrcajo moštvo, ki se je bilo že izkrcalo. Sovražnik je hotel istega dne z vso silo napasti Vis in je moral zato izkrcati vojaštvo pod Komižo in v Rukavcu, z ostalim brodovjem bi bil pa napadel viške utrdbe. Poveljnik italijanskega brodovja, admiral Persano, je bil pravi čas obveščen o odhodu c. kr. brodovja iz Fažana. Iz nekega mesta istrske obale so brzojavili v Brindisi, da je naše brodovje odšlo iz Fažana, od tam so pa poslali Italijani to vest s pomočjo parobroda Persanu. Tako si je lahko tolmačiti združenje sovražnega brodovja.

Malo pozneje se je pokazal sovražnik v severo-zapadni smeri z velikimi oklopnici na čelu.

Bližali smo se sovražniku z veliko hitrostjo in komaj sem dal znak: »Zmagati moramo!« ko je tudi sovražnik završal proti nam.

Položaj avstrijskega brodovja je bil sledeči. Po vrsti ladij smo se razdelili v tri dele, na

izdaja, pravečino drastično
v MENGŠU

oklopnice, težke lesene in lahke lesene ladje. Vsi deli so imeli smer drug za drugim, vodile so jih pa oklopnice na zunanjem koncu.

Takoj sem odredil, da se ladje zbližajo, pripravijo na boj in pomnože paro. Dvignil sem znake: »Navalite na sovražnika in potopite ga!« V istem času začne sovražni oddelek križariti pred našim brodovjem; njen vodja Principe Carignano s poveljnikom admiralom Vaccom začne prvi streljati na nas, toda dovolj slabo. Bližnje avstrijske ladje mu odgovore in nato nastane splošno streljanje. Naše oklopnice so presekale sovražno oviranje, na kar je nastala splošna bitka. Sovražne oklopnice, nameščene izven prvotne linije, so navalile proti severu. Na ta način so prišle naše lesene ladje v nevarnost in zato sem tudi jaz poslal oklopnice proti severu, da varujejo leseni oddelek in da pridejo tako pod prekržani ogenj sovražnih oklopnih, ki so bile ločene od ostalega večjega dela. Lesene ladje, toliko fregate kolikor topničarke, so šle svojim potom med fregatne oklopnice in se borile s sovražnimi oklopnimi.

Vašelj Kaiser, admiralska ladja II. dela, komodor Petz, se spoprime s štirimi oklopnimi naenkrat. Petz je postavil srčnost in vztrajnost svojega moštva na težko poskušnjo in zapovedal streljati z vseh ladjinih kotov in topov. Med tem so mu sovražniki zlomili trinketni jambor, strojni dimnik in mu na krovu povzročili veliko škodo.

Istodobno mu je grozila pogibelj, da ne zgori. Zlomljeni jambor je padel na dimnik.

Z junaško vztrajnostjo je komodor presekali pot sebi in svojemu oddelku.

Ladje so bile namešane.

V tej zmešnjavi je težko razločevati prijatelja od neprijatelja, ker tišči vsaka ladja z vso silo naprej. Dasiravno so bile na naših ladjah nameščene male svečane zastavice, da se med seboj spoznamo, vendar to še ne bi bilo zadostovalo. Na srečo so pa bile sovražne ladje pepelkasto sive barve. Jedino leseni del sovražnih ladij je bil dosti pravilno uvrščen. Plul je ta oddelek proti severo-zahodu in z vso silo streljal na cesarsko-kraljeve ladje, ki so plule mimo.

V tem splošnem lovu se je odlikoval posebno poveljnik moje ladje Erzherz. Ferdinand Max, baron Sterneck, ki je odbil v pol uri tri oklopnice in jih poškodoval. Jedni je bila odtrgana zastava, a tretja, Re d' Italia, jedna izmed največjih vsega sovražnega brodovja, utone v dveh minutah s 600 ljudmi. Na žalost smo morali opustiti vsako pomoč tem nesrečnikom, ki so še plavali, kajti napad od vseh strani je bil strahovit in smo morali misliti samo na lastno obrano.

Za časa te obojestranske borbe so naši zažgali eno oklopnico; sovražne oklopnice so jo pa vzele v svojo sredo in jo skrile. Jaz sem svojim nato zapovedal, da se tudi združijo in sestavijo tri dele v severozapadni smeri, tako da skrijejo

oklopnice leseni oddelek. Med tem je bilo ukazano parniku *Elisabeth*, da priskoči v pomoč poškodovanemu vašlju »*Kaiser*«, če bo potreba.

Sovražno brodovje se nato pomakne tri do štiri milje proti zahodu in s seboj potegne oklopnico, ki je gorela. To se je sovražniku posrečilo, ker je stroj na ladji še deloval.

Ko smo nato oddali še nekaj strelav, spusti se sovražno brodovje v beg proti zapadu. Tako se je končala bitka, ki je trajala od 3¹/₄ 11. ure dopoldne do 2. ure popoldne.

Moja nakana se je posrečila in Vis je svoboden.

Ob 2. uri 30 minut pop. je zletela sovražna oklopnica, ki se je vžgala, v zrak.

Po izpovedbi ujetnikov je bila ta ladja »*Palestro*« ali pa »*Principe Carignano*«, tedaj ladja z 10 ali 12 topovi. Sovražnika nisem zasledoval, ker bi bilo to brezuspešno, ampak šel v viško luko sv. Jurija. Po noči nisem ostal na morju, ker bi bil brez potrebe samo tratil premog in ostalo in to osobito s tega razloga, ker Vis nima premoga v toliki meri, da bi našim zahtevam zadostovalo. Med tem sem pa zapovedal takoj v luki popraviti vse poškodbe na ladjah. Na ta način sem bil pripravljen napasti sovražnika takoj, čim se zopet prikaže.

»*Kaiser*« je odstranil ostanke bompressa, s palube pa ostanke trinketnega jambora ter ostalo in popravil dimnik kolikor je največ mogel. Oklop-

nica »Erzh. Ferdinand Max« si je izposodila sidro od fregate »Schwarzenberg«, ker se je bilo njeno pokvarilo za časa silnega udarca.

Težko ranjene smo izkrcali, one, ki so se dali prevažati, pa poslali v Zader in Spljet. Mrtvi so bili pokopani z vojaško častjo.

Med tem je ponoči in podnevu nekaj ladij neprestano stražilo na morju. Topničarki »Dalmata« in parniku »Elisabeth« sem ukazal, da iščeta po bojišču in okoli obale utopljenecv sovražne oklopnice.

Zvečer po boju se je s Humo še videlo sovražno brodovje, drugi dan zjutraj ga pa nismo videli več.

Ker se sovražnik ni povrnil, sem se takoj po končanih popravilih na Kaiserju in drugih ladjah vrnil v Fažansko пристanišče.

Pred bojem sem mislil, da ima sovražnik 12 velikih oklopnice in v celem 27—30 ladij. Po izpovedbi moštva potopljenega Re d' Italia, ki se je rešilo na viškem obrežju, pa je dokazano, da je imel sovražnik 12 oklopnice, med njimi tudi »Affondatore«, tri lahke oklopnice, osem fregat, šest parnikov in tri prevozne ladje, skupaj 32 ladij. Sovražnik je imel topove velikanskega kalibra po najnovejši sestavi, ki so metali 40—150 kg težke kroglice, kar spričujejo ujetniki in na otoku najdena izstreljena hitala. »Affondatore« je pa imel celo do 200 kg težke kroglice ua krovu.

V dolžnost sem si štel, da se takoj po bitki zahvalim brezizjemno vsem mornarjem. Poveljniki,

častniki in moštvo, vsi so izvršili svojo dolžnost. Oni so se požrtvovalno in vztrajno borili: to jim mora tudi sovražnik priznati. Njihovo junastvo zasluži tem večje pohvale, čim se pomisli, da pred tremi tedni naše brodovje niti za boj sposobno ni bilo. Treba je tudi to zabeležiti, da so šli naši v boj s prepričanjem, da je sovražnik materijelno mnogo močnejši in da je edino z razumom in mornarsko izobraženostjo mogoče izjednačiti sovražno pretežno silo.

Viljem Tegetthof,

c. kr. vice-admiral.

* * *

Tu z imenom navedemo vse one junake, ki so dobili po bitki odlikovanja.

Tegetthof je dobil razun povišanja križ komand. vojaškega reda Marije Terezije. *)

Kontre-admiral in kapitan vašlja baron Sterneck je prejel križ viteškega vojnega reda Marije Terezije.

Križ Leopoldovega viteškega reda z bojno dekoracijo so dobili: Kapitani vašlja K. de Faber, J. Milošić, J. Aurnhammer pl. Aurstein, A. Barry, G. vit. Gröller, A. Daufalik, K. Kern, A. vit. Wiplinger; fregatni kapitani M. Florio, T. Oesterreicher, M. Pitner, K. pl. Lindner, ter v. R. Schröder.

*) Dne 9. septembra 1866. je razdelil Tegetthof častnikom svinjke na „Greifu“ s krasnim nagovorom. V imenu častnikov se mu je zahvalil Petz.

Red železne krone III. r. z bojno dekoracijo: Fregatna kapitana L. Duerle in B. Ungewitter; korvetni kapitani V. Herzfeld, A. knez Kielmansegge, G. baron Wickede, U. G. Lund in F. Atlmeyr; tenenti vašlja J. Steiskal, E. Bek, J. Maraspin, G. Kropp, K. Matthieu; kapitani vašlja Henriquez, E. Jacobi, A. Rohrschüdt, O. Kern, F. Jägermeyer, A. markiz Paulucci, J. Vurmb, F. baron La Motte, K. v. Seemann, J. v. Gröller, E. v. Minutillo; alfijeri vašlja K. Weiprecht, E. v. Heneberg, K. Marinić — vsi z oprostivijo pristojbine (takse).

Križ za vojaške zasluge z bojno dekoracijo: Fregatni kapitan S. Calafatti, korvetni kapitan A. Nölting; tenenti vašlja E. Bertnold, F. Feldman, E. Czedik, K. Schenermann, J. Primavera, F. Tschermatsch, E. Biringer, O. Faulk, J. Hinke, K. Peschen, H. Fidler pl. Isaborn, E. Pelese pl. Grettberg, E. Gal, P. Grančić, F. Stecher, P. Frank, E. Giberti, O. Fischer, J. Frank, K. Müller, P. Hauser, F. Hopfgartner, A. Kalmar, R. Pogatschnigg, G. baron Handel-Mazzetti, M. Mariassy pl. Markus, E. princ Wrede in G. Mercandin; alfijeri vašlja K. Barić, J. Schellender, L. Ahsbahr, A. Müller, J. Lehnert, K. Barth, V. pl. Rosenzweig, S. Stojanović, V. Paradeiser, U. Deshauer, L. Binicki, E. Wittembersky, K. Herber, A. Kloss, M. Rothauscher, U. Pogatschnigg, U. Poglayen; prva tenenta J. Luksch in A. Schaffer ter podtenent F. Gorischek.

Zlati križ za zasluge svečenikov:
Korvetni kapelan A. Milčetić.

Viteški križ Franc Jožefovega reda:
zdravnik vašlja Dr. M. Bernstein; mašinista I. r. M. Gerbe, Franc Prause in Lloydov kapitan J. Merenigh.

Zlati križ za zasluge s krono: Mašinst
I. r. J. Jeosen; mašinst II. r. J. Engerth in V. Reinold.

Zlati križ za zasluge: kirurga vašlja
Š. Hartdobler in J. Hopfersberger; mašinst I. r. A. Hacker; Lloydova kapitana T. Ukropina in F. Romano ter Lloydov mašinst G. Tomkins.

Srebrni križ za zasluge s krono: mašinst
I. r. M. Ernst in R. Reichl; mašinista II. r. G. Hinsenkamp in V. Lehmann; častnik upraviteljstva mornarice M. Ricci; akces. mornar V. Korda; Lloydov nostrom L. Ghermann in pilot F. Aršić.

Srebrni križ za zasluge: brodarski
delavec J. Rozato; kalafatje J. Haračić, T. Bašić in F. Tegassero; tesar P. Crosilla in Lloydova mornarja F. Dabinović in S. Dangulić.

Zlato svetinjo hrabrosti: mornarski
kadeti K. Sinkovsky, K. vit. Görz, E. Hanslik, J. bar. Benko pl. Bojnik; nostrom I. r. A. Kamalić; nostr. II. r. A. Tonšič in J. Tamburlini; nadkrmlarji T. Penso, A. Salomonić, N. Foretič; krmil. II. r. N. Karković, N. Vianello; krmil. II. F. Seemann; stražnik R. Raimondi, gabijer A. Wünsche; nadb. J. Damin.

Srebrno svetinjo hrabrosti I. r.:
morn. kadeti J. Prasch, J. Teufer, A. Süß, J. Sene,

A. Haller, F. Lorenz, N. Poljes, R. Lobres; zač. kadet S. Dojmi vit. Delupis*,*) nostrom I. r. A. Zangrado; nostrom II. r. F. Bakalić, G. Galović; nostr. III. r. A. Andreatini, J. Zamarin, A. Korsanov; nadkrmlar D. Malusa; krmilarji I. r. S. Tognan, J. Pindulić, D. Rismondo, T. Penso; krmar III. r. L. Skojanić; čuv. Iv. Smokovina, M. Perković; kvartirmojstri F. Serčić, A. Medegoszo, F. Fragiaco, P. Prignolate, J. Bogdešić, J. Schnellka, L. Riedl, vit. Rattenfeld, J. Raschka, L. Fabianić, J. Kirinskić; geb. V. Sparović, L. Ranscher, F. Zangl, J. Stohl, E. Schindholzer, J. Bogović, J. Angeler; mornarji I. r. J. Bratanović, J. Leistinger, E. Filippetti, L. Ghersatz, A. Bernard, A. Samić; mornarji II. razreda J. Dinon, M. Vidošević, P. Galović, F. Varagnolo, L. Jeličić, J. Bosnak, F. Jahn, F. Frogulić, J. Filippo, Š. Polić, K. Zweier, D. Stuparić; mornarji III. r. B. Vidali, P. Obratov, Š. Lucef, A. Grubešić, J. Hanser, M. Balesović; trobentač F. Madiera; streljiynik B. Wisneker; topničar I. r. M. Florijančić; stroj. pomoč. II. r. F. Streit pl. Scheit-schwerdt; sergeant (narednik) A. Napoleone; desetenik V. Pisek in J. Derenčinović in gregarij N. Vlašić.

Srebrno svetinjo za zasluge II. r.: morn. kadeti L. Kneissler, K. Pott, N. Arletti, K. Mayer, A. Krein, K. Köppl, Š. Leonhard, J. Kalen, G. Widermann, U. knez Oberndorf, V. Kozelka, J. Mader, B. pl. Grisogono, S. Staichics, R. Hofmann, J. Bayer, V. Sambucchi, F. Rubelli pl. Sturmfest,

*) Z zvezdico zaznamovani so iz Visa.

K. baron Wüllerstorf in Urbair, E. v. Ceschini, F. Hayek, V. v. Jenick, E. Weisse, E. Bischoft, K. Payerke, M. baron Lättischau; zač. kadeti E. Pitner, F. bar. Decken, J. Dabinović; akademični gojenec F. Witt; nostroma I. r. J. Budua in J. Žitko*; nostromi II. r. F. Gamba, A. Terdić, N. Car, J. Rusić, R. v. Barsch, S. Juretić; krmil. II. r. A. Sardoss, L. Lusanić, V. Valla, D. Pizziola, A. Skrivanić, F. Vidulić; krmil. III. r. J. Marković, B. Marchesan, J. Petrić; piloti M. Devčić*, A. Tramontana*, J. Vučetić, L. Marinković*; čuvaji J. Stepanić, F. Oesterlein, J. Letić, B. Bugier, J. Sirotić, F. Kordić, G. Arbanese, J. Vidulić, A. Saucek, V. Ferlora; kvartirm. N. Kukanya, A. Perković, G. Kučić, L. Fragiaco, B. Pezić, F. Rosinelli, M. Delić, M. Baskaelić, J. Caragnano, O. Rossi, B. Zangrando, P. Bošović, K. Gašpergović, V. Bibić, J. Marlato, G. Murijačić, G. Apollonio, I. Eckert, P. Jurković, D. Scarpa, J. Jöbst, I. Dočk, A. Baričević; geb. L. Piteri, D. Salvagno, J. Galović, J. Gianni, F. Kos, K. Joković, J. Handl, L. Caroli, L. Molin, A. Smirča, P. Albanese, J. Milaskitz, J. Castro, I. Spósito, Pinies, F. Schönpflug, J. Bogdanović, G. Ravanjin, A. Segala, T. Scarpi, N. Filipac, I. Zernc, I. Petrina, Š. Vukotić, F. Winter, L. Spinčić, I. Car, A. Corian, K. Pizinić, O. Budva, F. Bortoluzzi, S. Basilisco, I. Sparosić; mornarji I. razreda I. Bonifazio, V. Illia, I. Zecching, D. Pregnolato, Š. Magaš, M. Martinolić, F. Manestar, B. Petrešič, A. Bumičić, G. Frühlinger, A. Maričić, K. Bernhardt, I. Henzler,

J. Schöler, B. Mikalić, A. Vasilla, T. Steffe, K. Roscolo, K. Gallo, M. Ceheregja, J. Armanini, K. Benesch, M. Kralić, M. Vilenik, N. Brošičević, L. Boscolo, Š. Karamarko, L. Wüst, N. Szegedin, I. Jurišić, M. Dalprà, A. Sabolić, D. Skrabogna, R. Rullianić, I. Kralić, P. Matiašič, A. Gerdinić, A. Chinchela, F. Arringer, A. Pilepič, K. Sommer, S. Ferle, C. Haxer, I. Richter, J. Marušić, A. Schilhabl, S. Nodilo, A. Saudagl, I. Breudivoi, Š. Cekić, C. Pankoskx, B. Plenković, M. Sersić, I. Koć, J. Barbalić, L. Marella, I. Sain, A. Barcioti, A. Grabovac; mornarji II. r. E. Fragiaco, J. Spanger, D. Nerdetto, P. Borti, A. Toso, E. Strobesk, V. Sarkulo, A. Benz, F. Lazzari, A. Albanese, A. Dulmin, J. Schuster, P. Garbisi, A. Ambrosio, I. Mayer, V. Miletić, A. Benussi, T. Ambrosio, P. Sermelić, D. Tanuto, J. Zechdorfer, J. Prohaska, G. Kovačević, M. Gregurić, J. Salaz, A. Salvasan, A. Pietrotić, J. Franiković, L. Allegretto, M. Vidali, A. Markolina, F. Delavia, J. Gabelić, L. Merušić, V. Bermin, A. Glavinović, A. Grosso, F. Varisco, R. Giurni, A. Kocijančič, T. Miechetta, N. Sirochini, I. Stipović, K. Goldmann, I. Benetti, L. Lučin, K. K. Busetto, V. Penso, I. Auer, R. Novela, V. Kocijančič, V. Zitzler, P. Scholz, V. Pauković, V. Kusmann, I. Knol, V. Oberndorfs, A. Mikojović, I. Vidale, N. Samuele; mornarji III. r. A. Sfrizo, A. Venturini, M. Trotonić, A. Bonerti, A. Bonifazio, A. Zvirak, J. Jamarschek, M. Valle, F. Mondo, I. Karvić, B. Bonifazio, M. Paulović, M. Bauxberger, A. Ott,

T. Donaj, P. Ivanov, F. Guberti, L. Nordi, I. Veljavić, P. Zuela, F. Gersičić, L. Fiala, S. Kozak, F. Jahn, F. Albert, V. Mateica, A. Negretto, I. Miocco, I. Bilaver, G. Schindler, M. Listatović, J. Pastović, M. Stanić, M. Fabianić, S. Solić, J. Marin, J. Bernašić, A. Pauletić, M. Modun, F. Grafenberg, J. Probst, M. Kapez, M. Perišić, A. Uglešić, E. Holfeld, F. Karnal, G. Boscolo, J. Širola, M. Belamarić, V. Petrović, J. Dusman, A. Mander, J. Galimberti, M. Hrzak.

Srebrno svetinjo hrabrosti II. razr.: Ognjičarji I. r. J. Morello, S. Vshiedl, V. Vuk; ognjičarji II. r. M. Bošnjak, J. Mosko, A. Kosović, J. Delise, M. Berkić; nared. A. Kordesch, J. Gärtlgruber, A. Rom, J. Hrmolka, J. Seitz; podnaredniki I. Burulić, J. Pfeiffer, K. Mann; desetniki V. Richtor, F. Szabo, M. Pellegrini, B. Mayer, J. Landeker; poddesetniki M. Strebel, J. Fleischer, F. Weiss, F. Horan; nam. nostr. F. Briensky; nadstr. P. Weigend; streljiv. F. Guajo, J. John, J. Rutscher, A. Kraus, J. Ditrič; podstrel. P. Bednarsch, K. Schweininger, M. Hirt, J. Mayer, F. Breitenbač, D. Viesner, F. Bittner; kadet-desetnik-top. R. Krauss; poddes.-top. A. Birner, D. pl. Henriquez; desetn.-top. K. Peschl, F. Walter; top. I. r. L. Germić; morn. top. F. Müller, P. Lović, A. Sitte, R. Brendler, A. Reischel, R. Zelsmann, A. Vrhunc, J. Burian, F. Jeschke, E. Dorning, F. Penkert, J. Prouza; pomož. stroj. II. razr. A. Kreuzer, A. Hacker, A. Ulmann; greg. I. Kral, J. Weskil, J. Seiche, J. Horeczett, L. Dulak,

J. Dvak, J. Pekasna, J. Resnicek, F. Krizenecky, A. Raiza, D. Sobel, P. Slecuk, L. Prettner, A. Patsch, F. Effert, J. Tutek, A. Eiter, Š. Rutek, R. Weixelgartner, F. Bodnaruk, V. Navratil, J. Kellener, J. Orlovsky; častn. sluga J. Rziha in grad. dr. J. Kreuzer.

Najvišje priznanje in pohvalo: Fregatni kapitan K. Kronawetter, ten. vašlja V. knez Wimpffen, K. Rosenstiel, J. v. Henriquez, E. Bachmann, R. Banfled, J. Heinz, T. Albrecht, E. Czelechowsky; alfiij. vašlja K. v. Döry, J. Hentschl, G. Kemel, A. Panfili, R. Berghofer, K. Spetzler, N. knez Hoyos, A. Pirchmann, M. v. Szabel, A. Ziller, D. Hladky, R. knez Moncuccoli, A. knez Sermage, K. v. Pölt, A. pl. Milinković, G. Broosch, J. Fleischer, P. Pulgher, M. Rukavina, J. Afan pl. Rivera, A. Zuanetti, F. Laschober, J. R. Schmid, E. Krumhofe, J. Rika, K. Adamević, G. Mörth, F. Pick, F. Gabhardt, J. Reznicek, G. Barta, J. Vilfan, G. Schindler, F. pl. Kletzel, B. pl. Bechmann; fregatna zdravnik dr. E. Michel, dr. A. Pruasnig; kirurg. v. K. Neur; mašin. I. r. E. Bauduin, F. Mayer; mašin. II. r. K. Nieman, J. Spetzler, K. Goldsemit, A. Seibelt, J. Heuber; podmaš. A. Schwarz, J. Jerneiczik, P. Wegmann, F. Hühner; častn. administr. A. Gailer, A. Winhler; pristan. administr. J. Samuel.

Red železne krone III. r. z bojno dekoracijo bi bili prejeli sledeči, ki so pa umrli: Kapitan vašlja E. of Klint in baron Moll ter alfiijer vašlja R. Proch.

Natol. prosvetno društvo
v MENGŠU

Imenovani so bili radi junaštva: kadet R. Schönberg alfijerom vašlja, mašinst 11. r. J. Spetzler pa mašinstom 1. r.

* * *

Tudi nastopni Dalmatinci so bili odlikovani: Vlaho baron Gheltaldi, dvorni svetnik, je dobil red železne krone 11. razr.

Red železne krone 111. razr.: Franc Seifert, namest. svet. in Franc Zanchi, okr. glavar v Zadru.

Viteški križ reda Franca Jožefa: Peter Dojmi, načelnik v Visu, Franc Jakša, načelnik v Komizi, in Ivan Marasović, načelnik v Skradinu.

Zaslужni križec s krono: Štefan Siminiati, župnik v Visu; Cvetko Marasović, duhovni pomočnik v Visu; Peter Bačić, župnik v Stonu; Šimen Mikić, župnik v Rasteviću; Anton Barabić, župnik v Cilipi; Lovro Barbieri, sodnik v Skradinu; Matej Luketin, zdravnik; Nikolaj Varda, okrajni tajnik v Kotoru; Baldo Gjivović v Dubrovniku in Vekoslav Matticola, posl. v Zadru.

Zlati zaslužni križ: Šimen Petrić, župn. pomoč. v Komizi; Dominik Pušić, pom. kapitan iz Visa; Štefan Zolić, župnik; Jurij Plančić, župnik v Brusju na Hvaru; Filip Lazarović, načelnik; Ivan Mitrović, načel.; Nikolaj Krušević, načeln.; N. Dundović, obč. tajnik v Kninu; Ivo Bielovučić, vojaški kap. iz Pelješca; J. Tujković; P. Fumis v Kninu; Ilija Bošnjak v Metkoviću; And. Banchetti v Tijesnu; I. Berberović, župnik v Morinju.

Srebrni zaslužni križec s krono: Matija Puhalović iz Visa; Šimen Puhalović, istotam; Kozma Martinis v Komizi; Božo Poduje, ravnotam; I. Bilić iz Studenca; Marušić iz Rogosnice; V. Jerčić iz Kastel-Sučurca; M. Sersen iz Slivna; J. Baljević; P. Perusko; L. Miloslavić; L. Burin; B. Jurašić; K. M. Gregović; S. J. Gojković in T. Zloković.

Srebrni zaslužni križec: Josip Mardešić iz Komize.

Srebrno hrabrostno svetinjo: Višan Gregor Vlastelica, ki je preživel več let v viških utrdbah in se za časa boja odlikoval v brzojavni utrdbi „Wellington“.

Najvišje priznanje in pohvalo: Apolonij Zanella, župni pom. v Visu; Dominik Kargotić, obč. svetovalec v Visu; Anton Farolfi, ravnotam; Anton Topić, trgovec v Visu; Štefan Dojmi, dvorni svetnik v Visu; „Žensko društvo“ v Zadru; S. Gvina, prepozit; P. v. Rešetar, dvorni svetnik v Dubrovniku; I. Pini, okr. upravitelj v Spljetu; J. Koporčić, okr. upravitelj v Kotoru; T. pl. Grisogono, sodnik v Stonu; Dr. J. Marcocchia, sodnik v Caotatu; P. Simunić, sodnik v Novem; I. Laneve, okr. komisar v Spljetu; J. Predolin, načelnik v Rabu; J. Fortiš, načelnik v Sali; L. Frari, načelnik v Šibeniku; J. pl. Lamby, načelnik; A. Rossi, načelnik v Imotskem; F. Dominiković, načelnik v Metkoviću; J. Ivanišević, načelnik v Orebiču; V. Valetić, načelnik v Dubrovniku; Medo

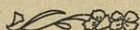
knez Bonda, načelnik v Konavljem; Dr. J. Vojnović, načelnik v Novem; A. Paprenica, načelnik v Risnu; Banović-Damjanović, načelnik v Perastu; L. Tripković, načelnik v Dobroti; N. Demattei, načelnik v Kotoru; D. Ivanis, načelnik v Budovi; Spljetska občina; Dubrovniški občinski urad; J. Giovanizio, obč. odbornik v Spljetu; J. Radulović v Obrovcu; J. pl. Bolis v Šibeniku; J. Bjeladinović v Kotoru; S. Ljubiša v Budovi; J. Jonavić v Risnu; P. pl. Oklopsija v Novem; I. Alačević, sodnik v Kninu; Rendić, sodnik v Obrovcu; E. Franz, sodnik v Makarski; J. Jeličić v Spljetu; L. Luzić v Dubrovniku; J. Šimić v Kninu; A. Monti v Kninu; K. Lombardić, župnik v Topli; J. Maziarević v Budovi; F. Dešković, fin. pis. v Trogirju; F. Colombani, okr. komisar v Dubrovniku; F. Tomasić, sodnik v Korčuli; M. Mikula, sodnik na Pelješcu; R. Dalbello v Spljetu in N. J. Rozović.

Dalmatinsko c. kr. namestništvo je pohvalilo sledeče Višane: Petra Bradanovića, trgovca v Visu; Marka Lučić-Rokovega, istotam; Franceta Mariani-ja, obč. odbor. v Komizi; Vickota Mardešića; Jakoba Stanojevića; A. Reskušića; Nikolaja Mladinića; Ant. Marinkovića in Jurija Stanojevića, vsi iz Komize.

* * *

Vsak udeleženec viškega boja je dobil lepo spominsko svetinjo, skovano nalašč za vojake. Na eni strani je cesarjeva podoba, na drugi pa

napis v spomin petindvajsetletnice vladanja Njega Veličanstva. Svetinja se nosi na prsih na rumeno-črnem privesku.

XI.

Proslava po monarhiji, osobito po Dalmaciji.
— Dalmatinske občine cesarju in Tegetthofu.
— Zadrske, viške in novogradske občine in od-
govori cesarja in Tegetthofa. — Pismo cesarja
Maksimilijana. — Milodari za ranjene vojake.
— Tegetthofova slika. — Karković. — „Kaiser“
v Trstu. — Ogorčenost v Italiji. — Persano
obtožen in odstavljen.

Po celem cesarstvu, osobito pa po Dalmaciji, so slavili viško zmago. Vse dalmatinske občine so čestitale cesarju. Zadrska občina, kot občina glavnega mesta, je odposlala na Njega Veličanstvo sledečo brzojavko:

»Boji pri Aciju in Lepantu spominjajo nas slavnega imena Dalmatincev. Danes potrjujejo vnuki dedovsko slavo. Njihova kri, prelita pred starodavnim Visom pod močno avstrijsko zastavo, učvrščuje vez Dalmacije z Avstrijo. Oni ne zahtevajo za nagrado te zmage drugega, ko da ostanejo združeni z Avstrijo.

Zdravo, svetla Kronska! Tvoja Dalmacija, vesela in radostna vsled svojih sinov, sinov morja, zahvaljuje se Ti, ker si jim dal priliko, da po-

kažejo svojim otrokom, da je v teku stoletij njihova hrabrost ostala vedno ista i v najljutejših bojih. — Živio Franc Josip I.!»

Cesar je odgovoril sledeče:

**„Cesarskemu občinskemu upraviteljstvu
v Zadru.“**

»Iz srca se zahvaljujem mestu Zadru za domoljubna čuvstva, ki mi jih je s toliko iskrenostjo izjavilo. Vaš cesar in celo cesarstvo diči se z junštvom in udanostjo zvestih Dalmatincev: nikdar mi niti na misel ni prišlo, da bi pustil od avstrijske države odtrgati tako zvesti ud.

Vaša zvestoba in moja ljubezen sklenili sta nerazrušljivo zvezo. Bog blagoslovi mojo milo Dalmacijo, a meni daj moči v izvrševanju očetovskih svojih namenov, katere hočem izvršiti s hvaležnim srcem njenim plemenitim sinom.«

Viška občina je pa na rojstni dan Nj. Veličanstvu odposlala sledeči pozdrav:

»Danes, ko združeni vsi avstrijski narodi praznujejo spomin srečnega rojstva Vašega Veličanstva, ponese zvesto viško ljudstvo pred Najvišji Prestol čuvstva globokega spoštovanja in radosti.

Presvetli cesar! Vis, močni branik dalmatinskih bregov, je danes ponosen, ker je njegovo od davnosti slavno ime združeno s sijajno zmago, ki jo je na njem izvojevala Tvoja vojska.

Vis blagoslavlja kri, ki jo je njegova deca prelila za domovino in svojega cesarja.

Presvetli cesar! dal Bog, da bi se na veke slavna avstrijska zastava vila na tej obali in okinčana z vencem zmage živo branila nadaljni razvoj trgovine v jadranskem morju, po kojem napoči Tvojemu zvestemu ljudstvu nova zora!

Dal Bog, da Vaše Veličanstvo dovčaka še mnogo takih svečanih godov in da v miru, ki je toliko mil očetovskemu srcu Vašega Veličanstva, vsi avstrijski narodi dosežejo popolno srečo.

Vašemu cesarsko - kraljevemu Veličanstvu udani in zvesti podložniki:

Peter vit. Dojmi, načelnik.

Anton Farolfi, Dominik Kargotič, Peter Bradanović, Ivan Parofijanović,
svetovalci.

Istega dne zvečer je prejel viški načelnik sledeči odgovor:

»Moja srčna zahvala viškemu ljudstvu za izkaz udanosti, zvestobe in naklonjenosti ter za voščilo, izraženo povodom mojega rojstnega dneva. To mi je še milejše, ker me spominja zmage moje junaške mornarice, katere se je Vis slavno vdeležil.

Prepričajte Moje Višane o Moji zahvalnosti in Moji ljubezni, ki jo delim vsem Svojim dal-matinskim junakom.«

Viška občina je ponatisnila te brzojavke in jih dostavila dne 2. septembra 1866 vsem svojim občinam. Mnoge občine so se za to viški zahvalile z lepimi stavki, posebno pa dubrovniška, perastska, skradinska, orebiška, benkovaška, blat-ska, dobrotska, vliška, tijesanska, zlarinska in salska občina.

Spjetski načelnik je šel osebno do cesarja, da mu čestita v imenu svojega mesta. Cesar ga je sprejel ljubeznivo in mu med drugim rekel, da se bo spominjal cele pokrajine za čestitke, in da ga veseli, ker so Dalmatinci praznovali ta dan in da jim je hvaležen, ker so se tako junaško žrtvovali.

Mnogo mest je odposlalo tudi Tegetthofu iskrenih čestitk. Zader ga je imenoval častnim meščanom, za kar se je Tegetthof zahvalil sledeče:

»Globoko ganjen vsled hvaležnosti za podeljeno mi čast, sem ponosen, ker spadam pod krilo glavnega mesta one pokrajine, katere junaški sinovi so se odlikovali v odločnosti in srčnosti ter premagali mnogo močnejšega sovražnika.«

Tudi druga mesta so ga imenovala svojim meščanom.

Kako so Tegetthofa čislali osobito Dalmatinci, spričuje nam sledeča brzojavka novograd-ske občine:

Njega Prevzvišenosti gosp. pl. Tegetthofu, c. kr. vice - admiralu avstrijskega vojnega brodovja. Pulj.

»Med sokoli, ki so pod Vašim vrhovnim poveljstvom tako slavodobitno porazili na viških vodah mnogo močnejšo silo kletega dušmanina prejasnega našega prestola in mile nam domovine, so bili tudi mnogi iz novogradske občine. Kdorkoli je prišel ž njimi v dotiko, ko so bili doma na dopustu, in iz njihovih ust čul hvaliti sposobnost in blagost srca svojih pojedinih vojvod, osobito pa svojega Velikega admirala, ta se gotovo ni čudil nenadni in čudoviti zmagi, ki bode slovela do konca sveta.

Očetnjava se v resnici divi in ponaša s svojimi junaškimi sinovi in ne bo pozabila njihovih vrlin in zaslug. Še manj pa bi mogla opustiti sveto svojo dolžnost, da ne bi po svojih zastopnikih javno izrekala svojo najsrčnejšo zahvalo in najiskrenejše čestitke neumrlemu vitezu, ki je razsvetlil lice našega brodovja, ki se je podpiran s hrabrostjo svojih mornarjev, a obdan z lastnim darom kreposti in žarko ljubeznijo napram prestolu in domovini, povzpел do vrhunca slave in ki pazi s sodelovanjem celega cesarstva na to, da tudi v bodoče ohrani našemu brodovju po naravi prisojeno prvenstvo v jadranskem morju.«

Novogradska občina v Dalmaciji, dné 10. avgusta 1866.

F. Vlatković,
odbornik.

D. Buzolić,
načelnik.

E. Filippi,
tajnik.

Bitka pri Visu.

Katol. prosvetno društvo
v MENGŠU

Tegetthofov odgovor Novemu gradu:

***Prečastitemu občinskemu predstojništvu
Novogradskega v Dalmaciji.***

»Plemenita izjavljanja, s katerimi je okrašeno Vaše pismo z dne 10. avgusta t. l., so me prepričala o iskrenosti Vašega naroda. V istem hipu se je porodila v meni neizrecna zadovoljnost, ker ste mi dali priliko, da ponavljam, kako so junaški Dalmatinci, vedno privrženi prastaremu in sijajnemu spominu svojih dedov, pokazali pri Visu, da znajo obistiniti svoje mišljenje in da so pripravljeni z junaško svojo krvjo vse žrtvovati za svojega cesarja.«

Pulj, 12. avgusta 1866.

Tegetthof,
vice-admiral.

Takratni mehikanski cesar Maksimilijan, bivši avstrijski admiral, je poslal junaškemu Tegetthofu red „Guadalupe“, s sledečim izvirnim spisom:

Chapultepec, 24. avgusta 1866.

»Z nepopisno radostjo sem prejel obvestilo o sijajni zmagi, ki ste jo Vi izvojevali nad mnogo močnejšim sovražnikom, vsled česar bode Vaše ime slavno v mornarski zgodovini.

Ko je usoda zahtevala, da zapustim milo svojo mornarico in da jo izročim v druge roke, — odpovedavši se veliki nalogi, da povzdignem domovino do stepena prvenstva, za katerim stre-mijo vsi veliki narodi, — stavil sem svoje ne-

omejeno zaupanje v Vas in mladi naraščaj častnikov in mornarjev, ki sem jih ponosno motril, kako napredujejo pod mojo upravo.

Moje nade so se izpolnile! Ostavil sem v jadranskem morju brodovje v popkastem cvetu, na katerem izobraženi poveljniki, srčni častniki in junaško moštvo izpolnujejo moje sne.

Previdnost me je peljala drugim potom. Navzlic temu vzplamti moje srce iznova s svetim ognjem mornarske slave: Najlepši, najsrečnejši dan mojega življenja je bil oni, ko sem zagledal v zgodovini mornarice z zlatimi črkami napisan krvavi dogodek dne 20. julija 1866 in Vaše plemenito delovanje.

Z Viškim bojem stopa mornarica, kateri Vi zapovedujete, v vrsto onih, katerim je zastava znak slave, a Vaše ime ostane na veke junaško.

Vam, častniki in mornarji, pošiljam najsrečnejša čestitanja; a Vam, kot admiralu in prijatelju pa dajem kot dokaz priznanja, veliki križ svojega reda »Guadalupe«.

Maksimilijan.

Isti Maksimilijan je daroval 5000 frankov za ranjence.

Razne občine so začele zbirati milodare za ranjene vojake. V Visu je bil v ta namen sestavljen posebni odbor sledečih meščanov: Don Cvetko Marasović, Don Apolonij Zanello, Antonija Farolfi, Peter Bradanović, Peter Puhalović in Štefan

Farolfi. Odbor je v desetih dneh svojega delovanja nabral svoto 110 gl. 56 kr.

Splječan Franc Nakić je imel Tegetthofovo sliko in ko je zaznal za njegovo junaštvo, je začel razpečavati take slike v obliki razglednice, čisti dobiček pa je namenil ranjencem. V kratkem je razpečal veliko število Tegetthofovih slik in utržil 148 gl. 60 kr. Denar je poslal vice-admiralu, ki se mu je sledeče zahvalil:

Velecenjeni gospod Nakić!

Z dragim Vašim pismom z dné 4. avgusta sem prejel znesek 148.60 gld. v korist ranjencev v viškem boju, kakor čisti dobiček razpečane moje slike.

Zahvaljujem se Vam v imenu mornarice za to velikodušno delo in z velikim veseljem prilagam tu svojo sliko kakor spomin za Vaše plemenito delovanje v prid ranjencev.

S spoštovanjem Vaš preudani

Tegetthof, vice-admiral.

Junak Nikolaj Karković, ki je ugrabil sovražno zastavo, je bil dne 18. avgusta 1866. ob 10. uri dopoldne predstavljen Njega Veličanstvu cesarju v dvornem gradu na Dunaju. Cesar ga pohvali, mu dá denarja, okiti mu junaške prsi z zlato svetinjo in ga povzdigne v podčastnika na oklopnici „Erzherzog Ferdinand Max“. Dokler je bil na Dunaju, je stanoval pri nadvojvodi Albrechtu.

Medtem so „Kaiserja“ popolnoma popravili in so ga, ker je največ trpel v boju, poslali z nekaterimi drugimi ladjami v Trst, da tam proslavi svojo zmago.

Trst je z redko slavnostjo sprejel ta oddelek brodovja, po celem mestu pa je zavladalo veliko veselje. Poleg drugih krasnih zabav se je vršil na „Kaiserju“ sijajen ples v spomin slavnih junakov. Tu je bilo zbrano cvetje odličnosti in tržaške lepote.

* * *

Ko so pri nas slavili zmago, je vladala v Italiji ljuta ogorčenost proti vodjam brodovja, osebito proti Persanu. Občna želja je bila, da se Persana obtoži in odstavi. Dne 23. julija pride v Jakin minister mornarice. Z ostrimi besedami stavi Persana na odgovor.

V ljudstvu je vladala taka besnost, da je moral Persano po noči v ženski obleki bežati iz Jakina. Isti njegovi častniki so zahtevali, da se ga obtoži!

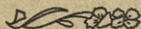
V Genovi je bilo ljudstvo razkačeno kakor nikjer drugod, kajti na stotine Genovežanov je plakalo za svojimi mrtvimi, ki so se potopili na „Re d' Italia“. Pravijo, da je Persano tudi sam zahteval, da se ga postavi pred vojno sodišče, da tako tudi on najde priliko, da ovadi častnike, ki mu za časa bitke niso bili poslušni.

Graja na Persana pa ni bila nič drugega, nego zmedenost italijanskega ljudstva vsled neuspeha navzlic toliki premoči nad našimi.

Neki italijanski častnik, ki je služil na „Affondatore“, piše :

»Avstrijska mornarica ni tako slaba, kot smo mislili. — — — — — Trikrat smo napadli vašelj »Kaiser«, da ga potopimo, toda on se je umaknil v največjem bojnem metežu vselej tako spretno, da je bilo njegovo manevriranje občudovati in sipal na nas tako točo ubojitih krogelj, da nas je oglušilo. Vsi smo ranjeni od pete do glave.«

Pozneje je bil nesrečni Persano obtožen in stavljen pred sodnike. Ti so ga djali ob vso čast (degradirali) in proglasili ga nesposobnim in strahopetcem pred sovražnikom. *)

XII.

Vile hrvatskega pesništva. — Natečaj „Dalmatinske Matice“. — Pesmi o viškem boju. — Spomenik junakom na viškem pokopališču. — Tegetthof do smrti. — Tegetthofov spomenik. — Slikarji. — Razoroženje Visa. — Običaj na dan Sv. Ilije. — Obiski bojnega brodovja. — Tujci na viškem pokopališču.

Takoj po sijajni viški zmagi so začeli znameniti hrvaški pesniki viški boj poveličavati s krasnimi pesmami. V boju padlim junakom spletali

*) Persano je spisal v lastno obrano knjižico „I fatti di Lissa“, ki mu pa ni nič pomagala. Umrl je pozabljen in preziran l. 1883.

so vence neumrljive slave in jih primerjali špartanskim levom pri Termopilah. Razni dalmatinski pesniki so tekmovali med seboj v tem, da so skušali popisati čim sijajneje našo zmago in krasno viško morje.

Avgusta meseca istega leta je poslal neznan darovatelj „Dalmatinski Matici“ v Zader zlat napoleon s sledečim pismom:

»Nagrada za opis trodnevnega boja pod Visom v stihu in slogu naših junaških narodnih pesem z vsebino okoli 1000 stihov. Pesem naj bo posvečena v prvi vrsti junaštvu naših sinov v jadranskem primorju in prirojeni jim srčnosti v obrani svoje posesti proti navalu tujcev.«

„Dalmatinska Matica“ je sprejela z veseljem to ponudbo in sklenila v seji dne 23. avgusta, da doda k tej nagradi še ona 40 frankov.

Istega leta spevali so pesmi o viški bitki sledeči pesniki:

1. Štefan Buzolić, duhovnik iz Obrovca.
2. Josip Peričić, nadzornik ljudskih šol v Dalmaciji.
3. Štefan Ljubiša, pisatelj narodnih povestij iz Boke.
4. O. Anton Zorica, frančiškan v Dubravici pri Skradinu.
5. Savo Matov Martinović iz Crne gore. (Njegovo pesem je izdala in nagradila „Dalmatinska Matica“, ker je odgovarjala pogojem natečaja.)
6. Andrej Josip Kuljiš, učitelj v Komiži.

7. Šime Šugara Jovanov, prostak v Kolanu na otoku Pago. Njegova pesem se je med narodom najbolj razširila in postala popularna.

8. Dujam Vuletič, duhovnik in učitelj v Sinju.

9. Nikolaj Tantac, prostak iz Visa.

10. Viktor Ančić, mladenič iz Visa, in

11. Anton Radičić, delavec iz Visa.

V italijanskem jeziku je zložil pesem Marko Anton Vidović iz Paga, pisatelj, prevoditelj „Osmana“ in soproj slavnne hrvatske pesnikinje Ane Vidović.

Povodom desetletnice slavne bitke je zložil v italijanskem jeziku lepo pesem odvetnik iz Hvara Dr. Ivan Machiedo. *)

* * *

Leta 1867. so postavili vsled prizadevanja cele mornarice na Prirovu sredi pokopališča marmorni spomenik onim, ki so izgubili očeta in mater, sestro, brata in zaročenko, morje in kopno, cvetje in pomlad, vse za milo domovino. Spomenik je obrnjen proti onemu morju, ki najbolje svedoči o junaštvu, kateremu na čast je postavljen. Izklesan je iz pepelkastega mramorja. Podnožje je dolgo 3·85 *m*, široko pa 2·87 *m*. Visok je spomenik 4·85 *m*. Vrh njega leži ogromen lev, ki s čvrstimi šapami drži proslavljeno zastavo. Lev leži s truplom po dolžini spomenika in je z glavo obrnjen proti Visu. Na pročelju spomenika predčen je v „basrelijevu“ najtragičnejši čas boja.

*) Tudi v nemškem jeziku je več pesmi o boju.

Na nasprotni strani proti zapadu je vrezan sledeči napis:

*Onim
Ki so v pomorski bitki pri Visu
Dne XX. julija MDCCCLXVI
Za cesarja in Avstrijo
Slavno preminuli.
V blag spomin
Sodrug.*

Na pobočnih straneh so vrezana imena padlih. Okoli spomenika so izklesani razni okraski, tako n. pr. morsko sidro, lovorov venec itd. Okoli podnožja molé med alojo in cvetlicami štirje ogromni topovi iz zemlje, ki so v viški bitki pošiljali pogubonosne kroglice v sovražne vrste. Ti topovi so med seboj spojeni s čvrstimi verigami bojnih ladij, med njimi tudi del one verige, ki jo je dne 19. julija 1866. leta ostavil „Formidabile“ v viški luki, ko je moral sramotno pobegniti pred topovi „Gospine baterije“.

Poleg omenjenega spomenika je postavljen še drug manjši spomenik na čast onim topničarjem, ki so dne 18. julija preminuli na viških utrdbah. Ta čveterokotni spomenik je visok 2 m in izklesan iz belega kamena. Tudi na njem so vrezana imena padlih vojakov s sledečim napisom:

*Onim
Ki so na Visu
18. in 19. julija 1866
Prominuli
Postavili
Bratje v boju.*

Leta 1866., nekaj mesecev po bitki, je dobil Tegetthof dopust in prepotoval Ameriko, Anglijo in mnogo drugih krajev. Povsod so ga navdušeno pozdravljali, posebno pa na Angleškem.

Leta 1867. je bil imenovan članom gosposke zbornice, a leta 1868. radi reorganizacije mornarice šefom mornarskega odseka pri vojnem ministrstvu in poveljnikom avstrijske mornarice, vse to s cesarjevim lastnoročnim dekretom. L. 1867. prenese z zaprekami in težavami iz Mehike mrtvo truplo svojega prijatelja Maksimilijana, za kar je dobil od cesarja jako laskavo pismo, polno pohvale.

Dne 7. aprila 1871. je umrl Viljem Tegetthof v 44. letu svoje starosti na Dunaju. Pri njegovi smrti so bili navzoči najodličnejši dostojanstveniki; cesarski dvor in cela mornarica zavila se je na cesarjevo povelje v črno. Pri svečanem pogrebu je bilo zastopano tudi glavno mesto Dalmacije.

Tegetthof je bil še samec in je zapustil edino svojo mater.

* * *

Koj po Tegetthofovi smrti so cesar in drugi odlični možje sprožili misel, da se neumrlemu junaku postavi mramornati spomenik. V to svrho se je osnoval poseben odbor pod predsedstvom cesarjevega brata Ludovika Viktorja, kneza Beusta, kneza Andrassy-ja, barona pl. Pöcha, Radolfa Worbana in dunajskega župana dr. Felderja. Ta odbor je v kratkem nabral svoto 80.000 gl.

Najpreje so mu postavili lep spomenik v Pulju na hribčku Zaro. Spomenik je tako velik, da se ga vidi 30 milj daleč. Kip je v naravni velikosti. V desnici drži daljnogled; v podnožju so pa krasni simbolični znaki.

V isti namen so skovali veliko svetinjo iz medí. Na eni strani je Tegetthofova podoba, na drugi pa spomenik, kakoršen je oni v Pulju, z napisom:

*Vice-admiralu
Viljemu pl. Tegetthofu
1877.*

*Z junaško borbo pri Helgolandu
In s slavno zmago pri Visu
Pridobil je
Sebi in avstrijski mornarici
Neumrlo slavo.*

Drugi spomenik so postavili v Mariboru. Glavni spomenik v obliki velikega stolpa so odredil za Dunaj.

* * *

Mnogi odlični slikarji so pričeli slikati viški boj. Najizvrstnejši dunajski slikarji so naslikali najzanimivejše dogodke te bitke. Osobito se je v tem odlikoval dvorni slikar J. C. B. Püttner. Njegove slike še danes dičijo cesarski dvor na Dunaju.

Tudi razni glasbeniki so poklonili lepe napeve viški slavi.

L. 1873. je avstrijska vlada popolnoma razorožila viški otok, odstranila posadko in podrla

vse trdnjave in baterije; jedino lepo in prostrano „Gospino baterijo“ je še pustila.

Dandanes ne najdeš razun spomenikov na Visu ničesar več, kar bi pričalo o prošli slavi. Ti spomeniki pa ti povedo več, nego najlepše spisana knjiga.

Vsako leto na dan Sv. Ilije se berejo v nadžupnijski cerkvi v Visu svečane molitve za padle junake, a štirje lovorovi venci kitijo vogle spomenika, kjer leži speči lev nad kostmi spečih levov.

Večkrat prinesejo tudi vojne ladje, ki obiščejo viško luko, na grob lovorov venec.

Noben tujec, ki obišče Vis, ne zamudi prilike, da obišče tudi spomenik in se pokloni pepelu junakov. Če pride več izletnikov naenkrat — kar se pa često pripeti — tedaj je običaj, da položé venec, a voditelj izletnikov pozove s prigodno besedo svoje tovariše, da vzkliknejo trikratni: „Slava!“

Dodatek.

O priliki dvajsetletnice viške bitke, to je dne 20. julija 1886., so odkrili na Dunaju ogromen spomenik Tegetthofu. Te slavnosti so se vdeležili velikaši in prostaki, uradniki in vojaki. Vsi stanovi so bili zastopani. Ta dan so tudi Dalmatinci slovesno praznovali, osobito pa prebivalci Visa. Ob

10. uri se je brala za padle junake maša zadušnica, katere se je vdeležilo polno ljudstva. Po mestu so igrale godbe in streljali topiči, da proslavijo dostojno tolikanj slavni dan.

Ob dvajsetletnici so razkrili na angleškem pokopališču v Visu spominski križ vojakom, ki so našli smrt v razvalinah baterije Schmidt, z nadpisom:

Pokoj junakom

Ki so boreč se za baterijo »Schmidt«

Dne 18. julija 1866

Častno preminuli.

Še bolj slovesno nego dvajsetletnica se je praznovala leta 1891. petindvajsetletnica slavne zmage naše mornarice. Slovesnost se je obhajala ne samo po Dalmaciji, ampak po celem našem cesarstvu.

Ves viški otok je bil takrat v zastavah in slavolokih. Komiža in Vis sta tekmovala med seboj, kdo poveleča dostojneje ta dan zaslužna dela svojih junakov.

Dne 22. junija leta 1891. je stopil oddelek naše mornarice pod poveljstvom kontre-admirala Hinke-ja v viško luko. Bile so sledeče ladje: Kronprinz Rudolf, Kronprinzessin Stephanie, Prinz Eugen, Kaiser Franz Josef I., Tiger, Leopard, Trabant, Lussin, Comet, Blitz in šest torpedovk. Na ladji Kaiser Franz Josef I. je bil nadvojvoda Karol Štefan. Dne 23. junija se je pripeljal z „Greifom“ nadvojvoda Albrecht. Ladje so ga po-

zdravile s streli, mornarji pa s „hura“-klici. V Visu nisi videl drugega kot same zastave in slavoloke.

Istega dne je prispel v Vis tudi vojvoda iz Parme na jahti „Farnese“, da prisostvuje mornarskim vajam.

Poveljnik eskadre, okrajni glavar iz Hvara ter načelnika Visa in Komiže so se šli na „Greif“ poklonit nadvojodi Albrechtu.

Popoldne tega dne je šel nadvojvoda Albrecht z vojaškimi in civilnimi dostojanstveniki na viško pokopališče in tam položil v imenu mornarice na grob lovorov venec. Nato je nadvojvoda pozval vse one okoli stoječe, ki so se bitke osebno vdeležili, in jim spregovoril nekoliko junaških besedij.

Zvečer je bila razsvetljava mesta in brodovja; vojaške godbe so svirale na bregu in krovu.

Na dan 20. julija 1891. se je vršilo v Visu nepopisno slavlje. V nadžupnijski cerkvi je bil postavljen krasen katafalk. Po končani službi božji, ki jo je obavil sam škof, je šel po mestu slovesni sprevod z godbo na čelu. Razni zastopi, društva z zastavami, uradniki in vojaki v uniformah, veterani in nepregledne vrste ljudstva so se slavnosti vdeležili. Cerkve, bivše trdnjave, javna poslopja, zasebne hiše, ladje in cela obala, vse je bilo okrašeno kar najlepše mogoče. Nikdar še ni bilo razobešenih na Visu toliko zastav in trobojnic kot ta dan.

Popoldne so položila razna društva na grob krasne vence s trakovi in napisi. Viški prebivalci

so poklonili mrtvim junakom krasen srebrn venec, ki je bil pravi umotvor, izdelan po načrtu profesorja Bezića. Venec je imel srebrne hrastove liste z zlatim žirom in napisom: *Junakom viške pomorske bitke dne 20. julija 1866. prebivalci Visa in Komiže dne 20. julija 1891.* — Ta venec hrani še danes viška občina.

Med polaganjem vencev so svirale godbe krasne nagrobnice, zvonovi so pa zvonili po vseh cerkvah. Navzoči škof je dal ob tej priliki vsem pokojnim junakom vesoljno odvezo.

Svečanost se je završila s slavnostnim komersom, bakljado, bengalično razsvetljavo mesta, petjem, godbo in govori.

Viški načelnik je prejel ta dan toliko brzojavk v spomin redke slavnosti, da bi nam nedostajalo prostora, ako bi jih hoteli ponatisniti.

Mi pa kot rodni bratje milih nam Hrvatov vzkliknemo ž njimi: Slovanski jug! posnemaj dela slavnih svojih pradedov.

Slava padlim leta 1866!

KAZALO.

	Stran
I. Popis viškega otoka	5— 21
II. Avstrija, Pruska in Italija l. 1866. ter popis naše in italijanske mornarice	22— 28
III. Viška posadka in trdnjave	28— 32
IV. Napad na viške trdnjave	32— 38
V. Sovražnik v viški luki	39— 43
VI. Avstrijsko brodovje gre Visu na pomoč	44— 52
VII. Bitka na morju	53— 70
VIII. Mrtvi in ranjenci na ladjah in na kopnem	71— 76
IX. Pogreb padlih junakov, Tegetthofovo povi- šanje in proslava naše zmage	76— 92
X. Tegetthof se vrne z brodovjem v Fažan in poroča od tam cesarju o bitki. Odlikovani vojaki in Dalmatinci	92—109
XI. Čestitke cesarju in Tegetthofu. Italijanska ogorčenost nad Persanom	109—118
XII. Spomenik padlih junakov in spomenik Tegett- hofov	118—124
XIII. Dodatek	124—127

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000242357

